

Marcin Bohr*, **Teresa Dobrakowska****, **Mariusz Dobrakowski**

Badania na osadzie kultury łużyckiej w Wieszowie, stanowisko 8, gm. Zbrośławice, woj. śląskie

Abstract

Bohr M., Dobrakowska T., Dobrakowski M. 2012. Research on the settlement of the Lusatian culture in Wieszowa, site 8, Zbrośławice commune, śląskie voivodeship. *Raport 2007-2008 (1)*. Warszawa, 163-181.

The rescue excavation research at the site 8 in Wieszowa (AZP 96-45/36), Zbrośławice commune, Śląskie voivodeship was carried out in connection with the construction of the A-1 motorway by the Narnia-Arche-Archgeo consortium. An area of 2,83 ha was examined, and the total number of 853 ground-embedded objects, including 178 artifactually dated objects, was discovered. 170 non-movable monuments and 1453 fragments of ceramic ware can be associated with the Lusatian culture. 2 objects and 23 fragments of vessels are chronologically allocated to the late Middle Ages, whereas 6 objects and 92 fragments of vessels can be associated with the modern period. On the settlement of the Lusatian culture, pillar, log and buildings were registered beside hearths, the charcoal kiln, furnaces, post holes and hollows. The prevalent fragments of weakly ornamented ceramic ware are egg-shaped pots, storage vessels, disc-shaped plates, bowls and pans, which allow us to date the settlement at the late period of the Bronze Age and the early period of the Iron Age. The ceasing of use of the settlement of the częstochowsko-gliwicka subgroup of the Upper Silesia-Małopolska group of the Lusatian culture is connected with cultural changes occurring in the territory of the Upper Silesia in the Hallstatt Period D.

Keywords: settlement, Lusatian culture, górnośląsko-małopolska group

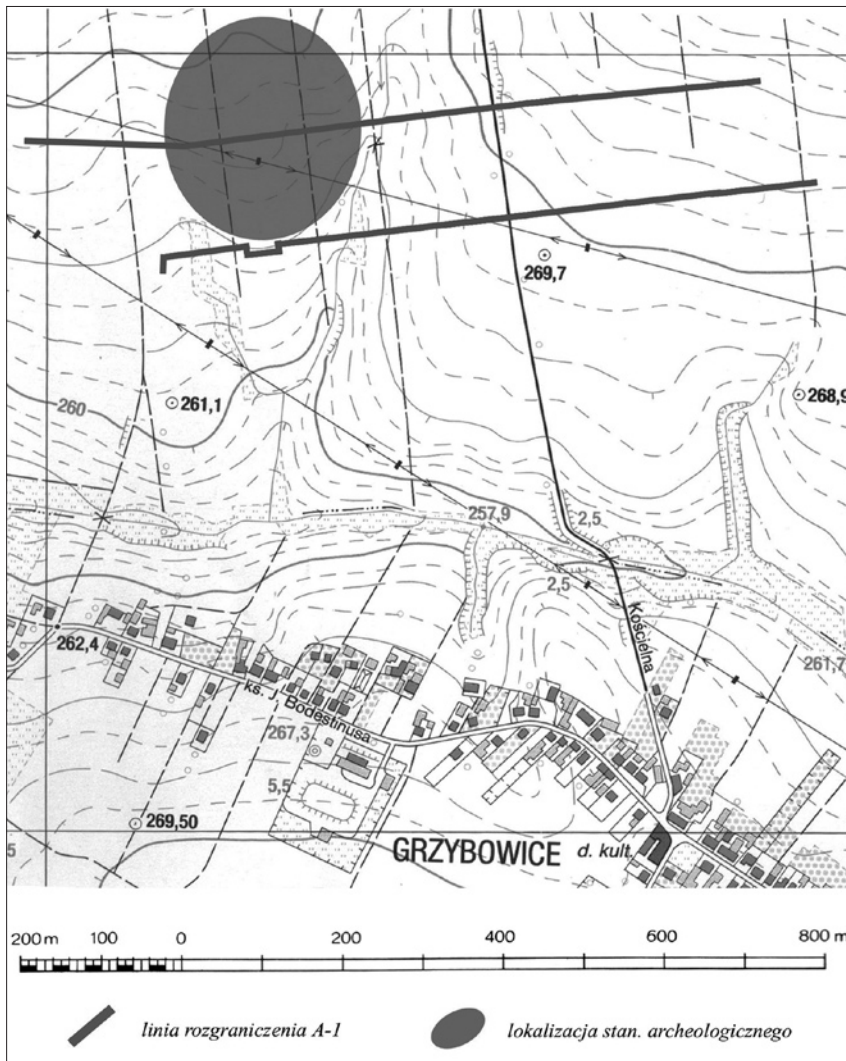
Ratownicze badania wykopaliskowe na stanowisku 8 w Wieszowie (AZP 96-45/36, współrzędne: 50°24'N, 18°46'E), gm. Zbrośławice, woj. śląskie (Ryc. 1) prowadzone były w związku z planowaną budową autostrady A-1 na odcinku Pyrzowice – Maciejów. Prace wykopaliskowe przeprowadziło konsorcjum Narnia-Arche-Archgeo od 15 sierpnia do 30 listopada 2008 roku. Badania w terenie realizował zespół w składzie: mgr Piotr Janczewski – kierownik, mgr Teresa Dobrakowska, mgr Mariusz Dobrakowski, mgr Paweł Kraus, mgr Krzysztof Grenda, przy udziale kadry technicznej i pracowników fizycznych. Stanowisko odkryto w 2000 roku podczas badań powierzchniowych, gromadząc wówczas materiał kultury łużyckiej. W tym samym roku przeprowadzono badania rozpoznawczo-sondazowe, z powierzchni stanowiska pozyskując fragmenty ceramiki kultury łużyckiej, ponadto odkryto 2 obiekty, w których stropach

zalegał podobnie datowany materiał (Kotowski 2000; Bednarczyk *et al.* 2001; Dobrakowska *et al.* 2008).

Ratownicze prace szerokopłaszczyznowe objęły łącznie obszar 2,83 ha (Ryc. 2). W ich wyniku udało się zarejestrować ślady ludzkiej aktywności, datowane począwszy od okresu rozwoju kultury łużyckiej po nowożytność. Odkryto w sumie 853 obiekty ziemne, z czego w 178 znajdował się ruchomy materiał archeologiczny. W sumie pozyskano 1568 fragmentów ceramiki oraz 3 zabytki kamienne, 3 formy krzemienne, 49 fragmentów polepy i jeden zabytek brązowy. Najstarsza i najsilniej reprezentowana jest faza osadnicza związana z kulturą łużycką. Udało się przebadać znaczną część osady ludności tego ugrupowania kulturowego. Łącznie można wiązać z nią w sposób pewny 170 obiektów oraz 1453 fragmenty ceramiki. Stwierdzono również występowanie obiektów datowanych na okres

* Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wydział Zamiejscowy w Tomaszowie Lubelskim, ul. Lwowska 80, 22-600 Tomaszów Lubelski, e-mail: marcin.bohr@gmail.com

** „Arche”, e-mail: arche.dobrakowska@wp.pl

Ryc. 1. Wieszowa, stan. 8, gm. Zbrostawice, woj. śląskie. Lokalizacja stanowiska w stosunku do przebiegu planowanej inwestycji.

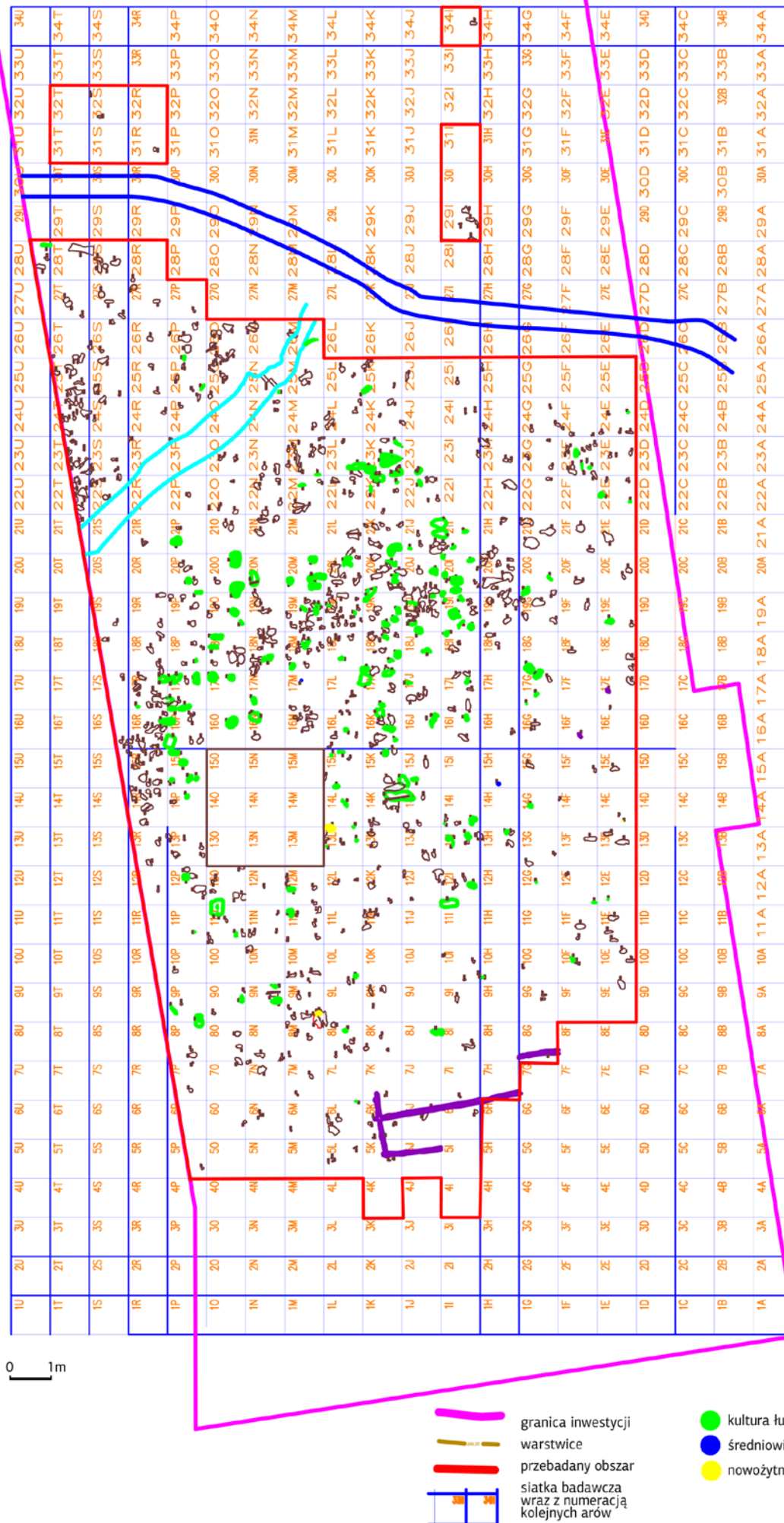
Fig. 1. Wieszowa, site 8, Zbrostawice commune, śląskie voivodeship. The location of the site in relation to the course of the planned investment

późnośredniowieczny. Z tą fazą osadniczą łączymy 23 fragmenty ceramiki. Z okresem nowożytności wiązać można 6 obiektów oraz 92 fragmenty naczyń.

Osada w Wieszowie położona jest w obrębie makroregionu Wyżyny Śląskiej, w strefie pogranicznej mezo-regionów Wyżyny Katowickiej i Garbu Tarnogórskiego (*Atlas...*, 26; Kondracki 1994, 185-186). Stanowisko zlokalizowane jest w strefie zdenudowanych wysoczyzn morenowych oraz akumulacji rzeczno-lodowcowej i równin peryglacialnych, na obszarze poprzecinanego dolinami rzeczny falistego płaskowyżu (Płaskowyż Tarnowicki), na południowym skłonie nieznacznego wyniesienia terenowego (Ryc. 1), stanowiącego stok doliny niewielkiego ciek wodnego (Traczyk 2009). Ciek stanowi lewy dopływ Dramy, będącej z kolei jednym z dopływów Kłodnicy. W bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska występują przeważnie mało urodzajne gleby bielcowe, wytworzone z piasków, żwirów słabogliniastych i gliniastych, gleby wytworzone z glin zwałowych ciężkich oraz glin, pyłów i ilów (*Atlas...*, 34). W strefie objętej badaniami w wykopie badawczym natrafiono na piaski i gliny. Drugi z wymienionych rodzajów podłoża

występował przede wszystkim w północno-zachodniej części badanego obszaru, w rejonie kulminacji wyniesienia terenowego. Wpłynęło to na rozrzut obiektów na stanowisku – w omawianej strefie, ze względu na większą trudność zagłębiania się w podłoże, obiektów jest zdecydowanie mniej. Leśną strefę okolicy obecnie tworzą przede wszystkim grądy, świetliste dąbrowy, bory sosnowe i mieszane bory sosnowo-dębowe; taki skład gatunkowy potwierdzają także dla okresu funkcjonowania osady analizy palinologiczne torfowisk (*Atlas...*, 40; Mierziński 1994, 59) oraz specjalistyczne analizy odkrytych w trakcie badań węgli drzewnych (Sady 2009).

Poza pewnie datowanymi 170 obiektami kultury łużyckiej można przypuszczać, że również część obiektów bez wyznaczników chronologicznych jest związana z datowaną na epokę brązu fazą osadniczą. Niwelacje poziomów stropów zawierały się pomiędzy wartościami w granicach około 270,5-270,7 m n.p.m. w części północno-zachodniej stanowiska do około 266,8-269,0 m n.p.m. w części południowo-wschodniej. Różnica wzniesień na obszarze rozpoznany wykopalisko-wo jest niewielka jak na przebadany areal, aczkolwiek

Ryc. 2. Wieszowa, stan. 8, gm. Zbrośławice, woj. śląskie. Zbiórny plan obiektów archeologicznych (opr. T. Dobrakowska)

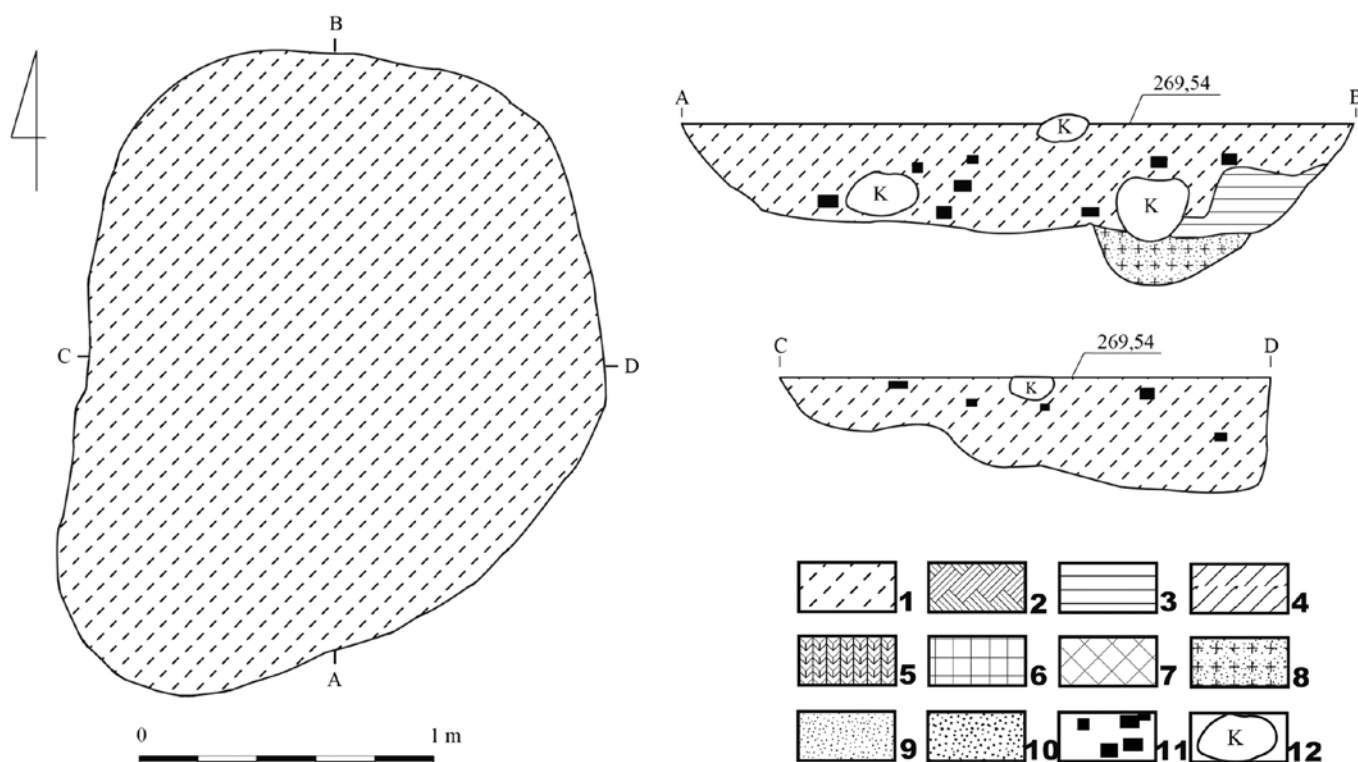
Fig. 2. Wieszowa, site 8, Zbrośławice commune, śląskie voivodeship. A collective plan of archaeological objects (drawing by T. Dobrakowska)

zauważalna, wynosząca około 3-3,5 m. Wśród obiektów kultury lużyckiej dominują nieokreślone pod względem funkcjonalnym jamy, liczne są także pozostałości dołków posłupowych oraz miejsca spalania substancji organicznej, tj. paleniska–ogniska (Ryc. 2). Słaby stan zachowania prezentują piece i mielerz. Udało się odkryć również liczną serię obiektów, które można interpretować jako pozostałości budynków, zarówno lekkich konstrukcji szalasowych, zazwyczaj zagłębionych w podłoże, jak również słupowych i najprawdopodobniej zrębowych.

Budynki charakteryzowały się znacznymi rozmiarami i mogły pełnić zarówno funkcje mieszkalne, jak i gospodarcze. Do omawianej kategorii zakwalifikować można obiekty: 57, 68, 70, 151, kompleks obiektów na arze 19M, 157, 260, obiekty: 301-304 i 310, 351, 352, 361, 367/377, 424, 428, 510, 562, 583, 584, 762, 786, 830, 885, 900, 983, 1050, 1132. Przyjmuje się, że już powierzchnia 3-4 m² uprawnia do zinterpretowania budynku jako mieszkalnego (Michalski 1983b, 151). Obiekty o tak niewielkich rozmiarach stanowią mniej lub bardziej zagłębione w podłoże części półziemianek lub ziemianek, wznoszonych w konstrukcji najczęściej plecionkowej. Wymiary budynków odkrytych w Wieszowie wahają się w granicach około 2-4 na 2-3 metry, przekroje mają najczęściej kształty nieckowate lub nieregularne, głębokości osiągają najczęściej wartość około 0,3-0,5 m. W zachodniej części obiektu 352 (o kształcie zbliżonym do kołowego, o wymiarach 386 × 280 × 38 cm) w partii spągowej zlokalizowano koncentrację węgla drzewnych, stanowiących relikwyt paleniska. Jest ono umiejscowione w sąsiedztwie jednej z zimniejszych – zachodniej ściany budynku. Z kolei w centrum obiektu 367/377 (prostokątnego kształtu, zorientowanego po osi wschód-zachód, o wymiarach 380 × 300 × 15 cm), zaobserwować można soczewę gliny o stożkowatym przekroju, stanowiącą pierwotne miejsce wkopania słupa konstrukcyjnego, na którym wspierał się dach. Analogiczny ślad widoczny jest również w przekroju obiektu 424 (zbliżonego do prostokątnego, o wymiarach 370 × 256 × 39 cm) – znajduje się on w pobliżu północno-zachodniego narożnika. Nie można wykluczyć, że pierwotnie słupy takie znajdowały się we wszystkich narożnikach tego zbliżonego kształtem do prostokąta budynku, zorientowanego w przybliżeniu po linii południowy zachód-północny wschód. W pobliżu południowo-zachodniego narożnika obiektu zaobserwować można rodzaj aneksu. Trudno stwierdzić jednoznacznie, czy w tym miejscu zlokalizowane było wejście do budynku, czy też jest to pozostałość jakiejś innej struktury. W spągu stwierdzono wyraźną obecność spalenizny.

W centralnej partii piaszczystego wypełniska obiektu 983 (owalnego, zorientowanego po osi północ-południe, o wymiarach 256 × 116 × 22 cm) stwierdzono obecność węgla drzewnych, stanowiących być może pozostałość po umiejscowionym tu ognisku. Regularnym kształtem wyróżnia się prostokątny obiekt 1050 (o wymiarach 624 × 220 × 32 cm, zorientowany w przybliżeniu po osi północ-południe). W spągu, narożnikach południowo-zachodnim i północno-wschodnim oraz w centralnych partiach ścian zachodniej i wschodniej widoczne są wyraźne koncentracje węgla drzewnych, stanowiących zapewne pozostałość po drewnianych elementach konstrukcji domostwa. Sposób ich rozmieszczenia wskazywać może na zastosowanie konstrukcji słupowej, występującej najprawdopodobniej w połączeniu ze zrębową. Uchwycony zarys tak interpretowanego budynku stanowi relikwyt jedynie jego zagłębionej w podłoże partii. Z interesującą koncentracją obiektów mamy do czynienia na arze 19M. Aczkolwiek zarejestrowane tu dołki posłupowe i jamy nie układają się w idealne ciągi, w ich rozmieszczeniu można zauważyć pewną regularność (obiekty: 131-135, 137, 139-141, 143). Nie można wykluczyć, że układ ten jest pozostałością jakiejś konstrukcji słupowej. Wewnątrz niego znajduje się obiekt zinterpretowany jako pozostałość ogniska/paleniska (obiekt 136) oraz obiekt 142 (o wymiarach 210 × 92 × 38 cm). Ten ostatni stanowić może relikwyt zagłębionej partii budynku związanego funkcjonalnie z paleniskiem. Trudno określić, jaki jest związek domniemanej konstrukcji słupowej z układem obiektów 142/136. Istnieniu na arze 19M jednego budynku słupowego przeczą raczej znaczne rozmiary interpretowanej w ten sposób konstrukcji. Być może dołki posłupowe stanowią raczej pozostałość jakiegoś rodzaju ogrodzenia. Nie można wykluczyć, że relikwytami budynków/konstrukcji plecionkowych są także inne obiekty rysujące się mniej wyraźnie, zazwyczaj nie zawierające w wypełniskach materiałów datujących, niejednokrotnie o owalnym zarysie rzutu poziomego i nieckowatych przekrojach, często zorientowane po linii północ-południe (np. obiekty 316, 319, 504, 709, 793, 796, 894, 910, 911, 1043, 1075), północny zachód-południowy wschód (obiekt 1022) czy południowy zachód-północny wschód (obiekt 886).

Zdecydowanie najczęściej budynki orientowane były po osi północ-południe lub w układzie niewiele od tej linii odbiegającym (obiekty: 57, 68, 151, 157, 260, 428, 510, 583, 762, 786, 885, 983, 1050, 1132). Kilkakrotnie mamy do czynienia z układem obiektu wzdłuż linii wschód-zachód (obiekty: 351, 361, 367, 562, 900). Dominują owalne zarysy rzutów poziomych budynków, aczkolwiek zbliżone do prostokąta są niemal równie

Ryc. 3. Wieszowa, stan. 8, gm. Zbrostawice, woj. śląskie. Rzut poziomy i przekrój obiektu 57. Legenda: (1) brunatny piasek; (2) biały piasek; (3) popielata glina; (4) szary piasek; (5) przepalony piasek; (6) próchnica; (7) próchnica z gliną; (8) próchnica z popiołem; (9) jasnobrunatny piasek; (10) ciemnobrunatny piasek; (11) węgle drzewne; (12) kamień. Symbole w legendzie odnoszą się także do pozostałych rycin obiektów (rys. A. Komisarczuk, M. Bohr)

Fig. 3. Wieszowa, site 8, Zbrostawice commune, śląskie voivodeship. The horizontal view and the cross-section of the object 57. Legend: (1) brown sand; (2) white sand; (3) ashen clay; (4) grey sand; (5) burnt sand; (6) humus; (7) humus with clay; (8) humus with ash; (9) light brown sand; (10) dark brown sand; (11) charcoals; (12) stone. Symbols in the legend refer also to other drawings of objects (drawings by A. Komisarczuk, M. Bohr)

częste (obiekty: 68, 260, 351, 367/377, 424, 584, 830, 885, 1050). Kilka obiektów miało kształt niemal idealnie kolisty (obiekty: 352, 361, 366). Ślady po słupach (pomijając wzmiankowane powyżej kompleksy obiektów) stwierdzono we wnętrzach obiektów 157, 367/377, 424, 510, 1050. Także przegłębienia jednolitych wypełnień w różnych partiach, często w centrum obiektów, również mogą być pozostałością po posadowieniu słupów wspierających konstrukcję dachu (obiekty: 786, 885, 1132). Materiał datujący stwierdzono w wypełniakach większości budynków, zazwyczaj odkrywano kilkanaście-kilkadziesiąt drobnych fragmentów ceramiki, co jest prawdopodobnie efektem niezbyt długotrwałego użytkowania obiektów. Użytkowane były zarówno budynki wzniesione w technice słupowej, najprawdopodobniej sumikowo-łątkowej, często o nieregularnych zarysach wypełnień (prawdopodobnie kompleks obiektów na arze 19M, obiekty: 301-304 i 310, 1050), jak

i o lepszej konstrukcji. Część obiektów, szczególnie tych o wyraźnie prostokątnych zarysach, można interpretować jako pozostałości budynków zrębowych. Przyjmuje się, że już powierzchnia użytkowa o wymiarach około 250×270 czy 300×300 cm oraz głębokość 10 cm pozwala interpretować obiekty jako wzniesione w tej technice (Michalski 1983b, 144).

Wśród odkrytych w Wieszowie budynków dominują lekkie konstrukcje o partiach użytkowych zagłębionych w podłoże, w typie raczej półziemianek niż ziemianek. W przypadku jam mieszkalnych odkrywanych na innych stanowiskach kultury łuzycyckiej wielkość obiektu uznawana za wystarczającą do pełnienia funkcji mieszkalnej jest jeszcze mniejsza, niż w przypadku budynków zrębowych – spotyka się obiekty tego typu, mające 3-4 m² powierzchni i wymiary około 200×200 cm i poniżej (Michalski 1983b, 151, tab. I). Często zarys tego typu obiektów, podobnie jak wieszowskich, jest idealnie kolisty (por. obiekt 170 w Krakowie-Pleszowie – Michalski 1983b, 154, ryc. 33). Tego typu koliste obiekty znane są na przykład z przebadanej na bardzo dużym obszarze osady w Polwicy, pow. oławski (por. obiekty 291, 467 i inne – Baron 2005, tab. 19 i 23). Zdecydowana większość budynków użytkowanych na osadzie w Wieszowie konstruowana była w lekkiej technice plecionkowej, część z nich określić można mianem budowli szalaszowych. Na innych osadach kultury łuzycyckiej (także o starszej chronologii) zarejestrowano ponadto obiekty, których dach (analogicznie jak np. w obiekcie 424) opiera się na słupie wkopanym w centralnej

partii (por. Lasak 2001, ryc. 84). W pewnych sytuacjach konstrukcja dachu mogła być wsparta bezpośrednio na gruncie. Najprawdopodobniej zastosowaniem jako dominującej właśnie tej techniki oraz przewagą budowni szalasowych (lekkich konstrukcji) tłumaczyć można tak niewielką ilość polepy konstrukcyjnej, pozyskanej w trakcie prac.

Budynki mieszkalne rozlokowane są przede wszystkim w najbardziej nasyconej obiektami, środkowej partii osady. Jednocześnie poza dwoma przypadkami (obiekty 983 i 1050) nie przekraczają one granicy ciek w wodnego, trzymając się na jego prawym brzegu. Pojedyncze budynki występują na zachodnich obrzeżach osady, jednakże zdecydowana większość z nich układa się w pasie równoległym do linii przebiegu ciek w wodnego, w pewnym od niego oddaleniu (najczęściej dystans około 30-50 m).

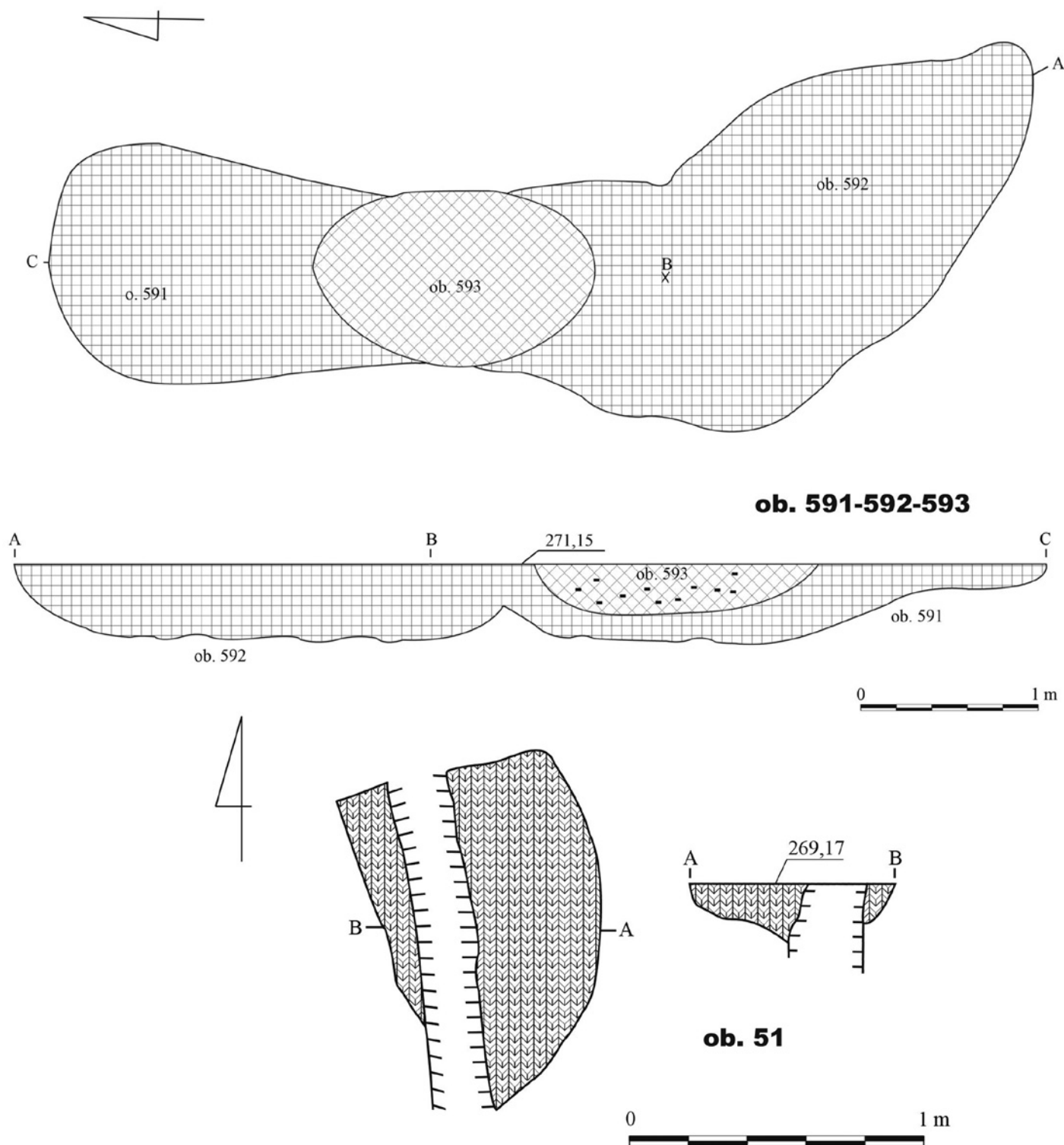
Osobną kategorię obiektów odkrytych w trakcie badań stanowiska Wieszowa 8 są obiekty, w wypełniskach których stwierdzono liczne fragmenty węgla drzewnego, popiół i pył węglowy, a także przepalony (niekiedy silnie) grunt. Obiekty te wskazują wyraźnie, że w ich obrębie miało miejsce spalanie substancji organicznej. Skłonni jesteśmy obiekty te traktować jako pozostałości ognisk, doraźnych lub palonych wielokrotnie w jednym miejscu. Jako ogniska zinterpretowano obiekty 136, 329, 558, 703, 921, 1003, 1009, 1011, 1044. Ponadto urządzenia do palenia ognia zarejestrowano w budynkach 57 (Ryc. 3) i 352 oraz w obrębie trudnej do interpretacji struktury słupowej na arze 19M (obiekty: 131-143, 146). Wymiary ognisk wieszowskich mieszczą się zazwyczaj w przedziale 50-120 cm, rzadko osiągają one większe rozmiary (obiekty: 703, 1044). Zarysy stropów są koliste, owalne lub nieregularne. Zabytki nieruchome pierwotnie były nieco wkopane w warstwę calcową, co miało na celu zapobieżenie rozpraszania się palonej substancji. Ich zachowane głębokości oscylują najczęściej w granicach 15-20 cm. Przekroje mają zazwyczaj kształty nieckowate lub do nich zbliżone. Materiał zabytkowy spotykany jest w wypełniskach rzadko. Wymiarami i kształtem odkryte ogniska nie odbiegają od innych obiektów tego typu odkrywanych na osadach kultury łużyckiej (por. Michalski 1983b, tabela 5). Jeżeli chodzi o rozmieszczenie obiektów w typie palenisk/ognisk to można stwierdzić, że występują one w różnych częściach stanowiska. Z pewną ich niewielką koncentracją mamy do czynienia w sąsiedztwie dawnego koryta ciek w wodnego, w północno-wschodniej części badanego terenu. W rozproszeniu ogniska występują także w peryferyjnej, zachodniej części osady. Niestety, nie udało się potwierdzić dla badanego stanowiska wyraźnej korelacji

obiektów w typie ognisk z relikami budynków.

W trakcie badań udało się odkryć kilka zabytków nieruchomych, które najprawdopodobniej wiążą z procesem produkcyjnym. Relikt pieca stanowi zniszczony obiekt 51 o wymiarach 106 × 76 × 80 cm, kolistym w rzucie, nieckowatym przekroju (Ryc. 4). W wypełnisku można wyraźnie dostrzec przepaloną warstwę piasku oraz zlasowanej gliny. Pierwotnie wyścielała ona najprawdopodobniej dno jamy pieca. Piec zagłębiony został w podłoże, zaś stopień jego zachowania nie pozwala na stwierdzenie, czy istniały jakiegokolwiek otwory boczne, czy też obiekt miał konstrukcję jednootworową, z kominem lub kopułą o pionowej konstrukcji. Barwa przepalonego piasku świadczy o utrzymywaniu w obiekcie wysokiej temperatury przez dłuższy czas. Piece o charakterze produkcyjnym rozpowszechniają się na osadach kultury łużyckiej przede wszystkim w okresie halsztackim (Niesiołowska-Hoffman 1963, 61). Stan zachowania pieca z Wieszowy nie pozwala na bliższe określenie jego formy lub funkcji. Za ewentualną jego przynależnością do kategorii pieców garncarskich przemawiać mógłby fakt wkopania go w ziemię (ze względu na potrzebę utrzymywania stałej temperatury) oraz wyłożenie dna gliną, jednakże już brak bocznych otworów może być jedynie pochodną stopnia zniszczenia. Zlokalizowane w sąsiedztwie pieca obiekty 55, 54, 49/50, 37 i 48 mogły mieć z nim jakiś związek funkcjonalny, razem tworzą bowiem wyraźne zgrupowanie.

Obiekt 58 stanowi najprawdopodobniej relikat mielerza o nieregularnym kształcie i wymiarach 195 × 72 × 42 cm. W jego wypełnisku wyraźnie zauważyć można koncentrację bardzo dużych fragmentów węgla drzewnych. Mielerze kultury łużyckiej, służące do produkcji węgla drzewnego, dziegiu i smoły mają zazwyczaj wymiary 100 × 130, przy głębokości 15-20 cm (Michalski 1983b, 170; Gralak 2004, 89, ryc. 26). Brak przepalonej warstwy kamieni, przykrywającej całą konstrukcję (uszczelniającej warstwę darni i spotykaną często w wypełniskach mielerzy) nie musi poddawać w wątpliwość interpretacji obiektu 58. Znanych jest szereg konstrukcji tego typu, wznoszonych bez udziału kamieni.

Kompleks obiektów 591-593 odkryty na arach 17P/17R stanowi najprawdopodobniej relikat kolejnego pieca wraz z jamami przypieczowymi (Ryc. 4). Zasadnicza część procesu operującego ogniem i temperaturą przebiegała w obiekcie 593, o owalnym kształcie, wymiarach 160 × 100 × 26 cm i nieckowatym przekroju. W jego wypełnisku stwierdzono obecność dużej ilości węgla drzewnych oraz przepalonego piasku. Przylegające od południa i północy obiekty 591 i 592

Ryc. 4. Wieszowa, stan. 8, gm. Zbrostawice, woj. śląskie. Rzut poziomy i przekrój pieców – obiekty: 591-593 i 51 (rys. A. Komisarczuk, M. Bohr)

Fig. 4. Wieszowa, site 8, Zbrostawice commune, śląskie voivodeship. The horizontal view and the cross-section of furnaces – objects 591-593 and 51 (drawings by A. Komisarczuk and M. Bohr)

mają wydłużone, owalne kształty i szerokości niewiele odbiegające od szerokości obiektu 593. Z obiektów tych obsługiwany był piec, to znaczy można je określić jako typowe jamy przypieczowe. Ich obecność świadczyć może o dwuetapowym użytkowaniu pieca. W całym

kompleksie obiektów znaleziono stosunkowo liczny materiał ceramiczny, przy czym część fragmentów nosi wyraźne ślady oddziaływania bardzo wysokiej temperatury, skutkującej ich zeszkliwieniem, a nawet spumeksowaniem. Stan zachowania kompleksu obiektów uniemożliwia wnioskowanie o funkcji odkrytego pieca. Zbliżoną do powyższego konstrukcję ma także obiekt 1069 (pozbawiony materiału datującego). W jego przypadku można zauważyć również kolistą centralną partię o średnicy około 60 cm, do której przylegają dwie jamy

przypieczowe o szerokości nie odbiegającej od szerokości partii centralnej. W przekroju tej ostatniej wyraźnie można zauważyć płaszcz przepalonego piasku i gliny wysięlającej nieckowate dno jamy. W jej wypełniku odkryto znaczne ilości węgla drzewnego. Analogie konstrukcyjne (poza obecnością jam przypieczowych) znajdujemy tu także do obiektu 51. Interpretacja funkcjonalna obiektu jest również w tym przypadku bardzo utrudniona. Nie można wykluczyć, że również kompleks obiektów 507 i 515 stanowi relikwyt jakiegoś urządzenia w typie pieca z jamą przypieczową. Kolisty obiekt 515 o średnicy około 70 cm i głębokości 44 cm stanowiłby w tym wypadku jego partię zasadniczą, zaś obiekt 507 pełnić mógłby funkcję jamy ułatwiającej obsługę urządzenia. Generalnie rzecz ujmując piece zlokalizowane są w centralnej partii osady na stanowisku w Wieszowie. Można przy tym zauważyć, że występują raczej w niewielkiej odległości od ciek wodny.

Dołki posłupowe stanowią bardzo liczną kategorię obiektów odkrytych w trakcie badań. Mają one w rzucie kształt kolisty lub owalny i najczęściej średnicę około 40-80 cm, niekiedy nieco większą. Ich głębokości sięgają najczęściej 30-50 cm. Materiał zabytkowy (wyłącznie ceramika w ilości kilku fragmentów) odkryty został jedynie w niewielkiej liczbie obiektów: 108, 438, 441, 516, 572, 574, 807. W pewnych sytuacjach dołki posłupowe mogą być pozostałością po bliżej nieokreślonych ogrodzeniach. Pojedyncze dołki stanowią relikwyt jakichś wolnostojących konstrukcji. Czasami spotkać można charakterystyczne układy składające się z dwóch dołków położonych w odległości 0,5-1 m od siebie (obiekty: 91-92; 331-332, 334-335, 617-618, 804-805, 852-853, 918-919). Trudno podać ich sensowną interpretację, być może stanowiły one szkielet jakiejś typowej, powtarzalnej konstrukcji.

Wśród odkrytych na stanowisku zabytków nieruchomych dominują jamy, najczęściej nieregularne w rzutach poziomych, niekiedy zbliżone do owalnych, o wymiarach oscylujących najczęściej w granicach 100-200 cm, przy głębokości sięgającej 60-90 cm, najczęściej jednak nie przekraczającej 40 cm. W omawianych obiektach nie stwierdzono dużych ilości zniszczonych i rozdrobnionych fragmentów ceramicznych, wobec czego trudno obiekty te interpretować jako jamy śmietnikowe czy odpadkowe. Ich przekroje bardzo często mają nieregularny lub zbliżony do nieckowatego kształt. Nie stwierdzono jam o specjalnie wyrównywanych ściankach, czy o wyrównywanych i izolowanych gliną dnach, znanych z innych stanowisk kultury łużyckiej i pełniących funkcje magazynowe czy zasobowe (Michalski 1983b, 150 nn). Część jam, w szczególności te, które nie dostarczyły

jakiegokolwiek materiału ceramicznego, jest pozostałością po działaniach, polegających na zagospodarowaniu obszaru osady, wyrównywaniu terenu. Część stanowi po prostu doły powstałe po wybraniu podłoża lub gliny konstrukcyjnej (glinianki). Niektóre jednak mogły służyć różnym celom produkcyjnym. Na osadach kultury łużyckiej odkrywanych jest bowiem coraz więcej obiektów, które pełniły funkcję jam do zakwaszania i zasalania produktów, inne obiekty interpretować można jako wędzarnie, obiekty przeznaczone do suszenia i prażenia (Michalski 1983b, 150, 163). Warunki środowiska glebowego stanowiska Wieszowa 8 spowodowały, że w ewentualnych obiektach tego typu nie zachowały się jakiegokolwiek szczątki organiczne, wobec czego wnioskowanie o ich rzeczywistej funkcji jest praktycznie niemożliwe. Na uwagę zasługuje obiekt 1059. W jego wypełniku stwierdzono bardzo dużą ilość silnie rozdrobnionych fragmentów najprawdopodobniej jednego tylko naczynia – zasobowca. Naczynie to było najprawdopodobniej wkopane w ziemię celem jego ustabilizowania. Z tego względu można omawiany obiekt interpretować jako rodzaj jamy zasobowej czy też szpiarni.

Centralna partia dobrze przebadanej osady kultury łużyckiej zlokalizowana była w strefie równoległej do ciek wodny – jego pierwotnego przebiegu. Można śmiało stwierdzić, że ciek wodny organizował przestrzeń osady i wpływał na jej kształt. W trakcie prowadzonych prac udało się uchwycić jego pierwotny przebieg. W północno-wschodniej partii wykopu płynął on z północnego zachodu na południowy wschód, skręcając następnie na południe. Obiekty występowały po obu stronach, przede wszystkim jednak na prawym brzegu ciek. Dotyczy to w szczególności obiektów mieszkalnych. Zachowywana była bezpieczna odległość (30-50 m) budynków od ciek. Kilka obiektów (521, 520, 611, 612, 659) znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie, niejako nad samym brzegiem dawnego ciek wodny. Wyraźnie można zaobserwować pasmową strukturę zabudowy osady. Północna granica przebiegu inwestycji i wykopu badawczego przecina strefę gęstej zabudowy – osada z całą pewnością ciągnęła się jeszcze w kierunku północnym. Udało się uchwycić południową, wschodnią i zachodnią granicę osady. W partiach oddalonych od ciek, w zachodniej i wschodniej części wykopu, ilość zarejestrowanych obiektów zdecydowanie maleje, maleje również ilość materiałów archeologicznych, odkrywanych w wypełnikach. Mamy tu do czynienia z peryferiami osady, gdzie procesy osadnicze miały zdecydowanie słabszy charakter.

Interesujące jest skupisko zabytków nieruchomych położonych po wschodniej stronie dawnego ciek

wodnego, w pobliżu północnej granicy inwestycji. Zdecydowana większość obiektów tu zarejestrowanych nie dostarczyła jakiegokolwiek materiału datującego. Jednocześnie mamy tu do czynienia z niewielką koncentracją ognisk i pieców. Te przesłanki skłaniają do sformułowania hipotezy, że możemy w tej partii osady mieć do czynienia z czymś w rodzaju strefy produkcyjnej, pozostającej już niejako poza centrum mieszkalnym. Oprócz obiektów związanych z paleniem ognia może za tym przemawiać także brak obiektów, które z całą pewnością moglibyśmy określić jako mieszkalne, aczkolwiek wystąpiły tu także duże obiekty, mogące pełnić funkcje gospodarcze. Zlokalizowanie tej strefy za linią wody w pewien sposób izolowało ją od centrum, być może również w wymiarze symbolicznym. Jednocześnie nie możemy zapominać o wymiarze praktycznym i dominującym kierunku wiatru w bezpośredniej bliskości stanowiska. Ewentualny dym z palenisk uchodził poza obręb osady, niesiony południowo-zachodnimi i zachodnimi (najczęstszymi) wiatrami. Poza pewnym zagęszczeniem w centralnej części osady, gdzie w ogóle występuje największa ilość obiektów, brak jest wyraźnych reguł, rządzących wzajemną lokalizacją budynków (mieszkalnych i gospodarczych). Należy mieć świadomość, że niewielka ich część dostarczyła materiałów datujących, poza tym dostępne materiały nie są czułe chronologicznie. W związku z tym nie ma pewności, że wszystkie obiekty (nie tylko mieszkalne, ale ogólnie wszystkie na całym stanowisku) funkcjonowały jednocześnie. Najprawdopodobniej na osadzie miała miejsce ciągła rotacja wokół strefy, którą stanowiło bezpośrednie sąsiedztwo ciekłu wodnego. Brak palenisk o stałym charakterze, wykonanych z kamieni i gliny, może przemawiać za sezonowością osady na stanowisku 8 w Wieszowie, co jest zjawiskiem znanym w przypadku innych osad kultury łużyckiej (por. Maichalski 1983a, 151). Osadę co jakiś czas opuszczano, by powrócić po okresie regeneracji okolicznego środowiska (np. ponownym użyznieniu gleb), zaś lekkie konstrukcje wznoszono często w bezpośrednim sąsiedztwie niedawno opuszczonych. Osady tego typu użytkowane były zazwyczaj przez krótki okres czasu, około 2-3 lat. Po wyjałowieniu gleby w okolicy stanowiska i wyczerpaniu zapasów paszy przenoszono się w inne, niekiedy niezbyt odległe miejsce (por. Michalski 1983a, 376-377).

Odkryty materiał ceramiczny jest silnie rozdrobniony, niektóre zabytki noszą ślady wtórnego przepalenia lub nawet spumeksowania. Łącznie pozyskano 1453 fragmenty ceramiki kultury łużyckiej, z czego zdecydowaną większość stanowią brzuśce. Większość ma zewnętrzną powierzchnię o barwie brunatnej, pomarańczowej lub

brudnoczerwonej w różnych odcieniach, rzadziej czerwonej lub czarnej. Barwa powierzchni wewnętrznych jest zbliżona do zewnętrznej, częściej jednak spotkać można barwę brunatno-czarną lub czarną. Niewielki procent analizowanego zbioru naczyń stanowią cienkościennie, stołowe fragmenty o czarnej wewnętrznej i zewnętrznej barwie powierzchni (97 fragmentów). Przełamy najczęściej mają barwę zbliżoną do barwy wewnętrznej powierzchni naczynia. Najczęściej stosowaną domieszką był piasek (również rzeczny?) oraz tłuczeń granitowy. Czasami łączono ze sobą oba rodzaje domieszki w jednym naczyniu. W przypadku ceramiki kuchennej w większości przypadków nie sortowano domieszki, zaś do ciasta garncarskiego trafiały niekiedy bardzo duże jej ziarna, osiagające w przypadku naczyń zasobowych (np. z obiektu 1059) i garnków rozmiary do 8-10 mm, standardowo jednak wielkość ziaren domieszki nie przekraczała 1-2 mm. Ziarna domieszki w ceramice stołowej były starannie sortowane, mają średnicę 0,5-1 mm. Na niewielką skalę stosowano jako domieszkę tłuczeń ceramiczny (pojedyncze fragmenty z obiektów 99, 376, 584). Grubość ścianek naczyń waha się pomiędzy 2-3 mm a 15-17 mm, najczęściej osiagając wartość 5-10 mm. Zróżnicowany jest sposób wykończenia powierzchni. W przypadku naczyń garnkowatych, także zasobowych, celowo pozostawiano nie wygładzoną powierzchnię zewnętrzną, co ułatwiało uchwycenie ciężkiego naczynia. Dla zwiększenia przyczepności, a dodatkowo wzbogacenia wystroju naczynia, na lekko podsuszoną już ściankę narzucano rzadką warstwę gliny, niekiedy łącząc ją z domieszką mineralną, czasami zaś wprost obtaczając pewne partie naczynia w tłuczniu. Niekiedy podsuszone już naczynie obtaczano w domieszce mineralnej (naczynie z obiektu 118). Część naczyń nosi ślady przemieszczania powierzchniowej cienkiej warstwy gliny przy pomocy palców, co daje efekt przypominający ukośne, płytkie kanelury, występujące przede wszystkim w dolnej części naczynia. Powierzchnia niektórych naczyń (np. z obiektów 8, 1059) przecierana była jakąś substancją organiczną, najprawdopodobniej wiechciem traw. Najczęstszą praktyką wykańczania powierzchni było chropowacenie praktycznie całej ścianki naczynia, zaś wygładzanie jedynie strefy 1-2 cm w obrębie wylewu naczynia i tuż poniżej niego. Wnętrza naczyń czasami wygładzano przy pomocy drewnianka lub kamienia, co skutkuje obecnością różnokierunkowych, niekiedy zachodzących na siebie płaszczyzn.

Bardzo niewielka część naczyń była ornamentowana (19 fragmentów naczyń wszystkich faz osadniczych, co stanowi około 1% całego zbioru; jedynie 9 fragmentów kultury łużyckiej – około 0,5% zbioru). Tak

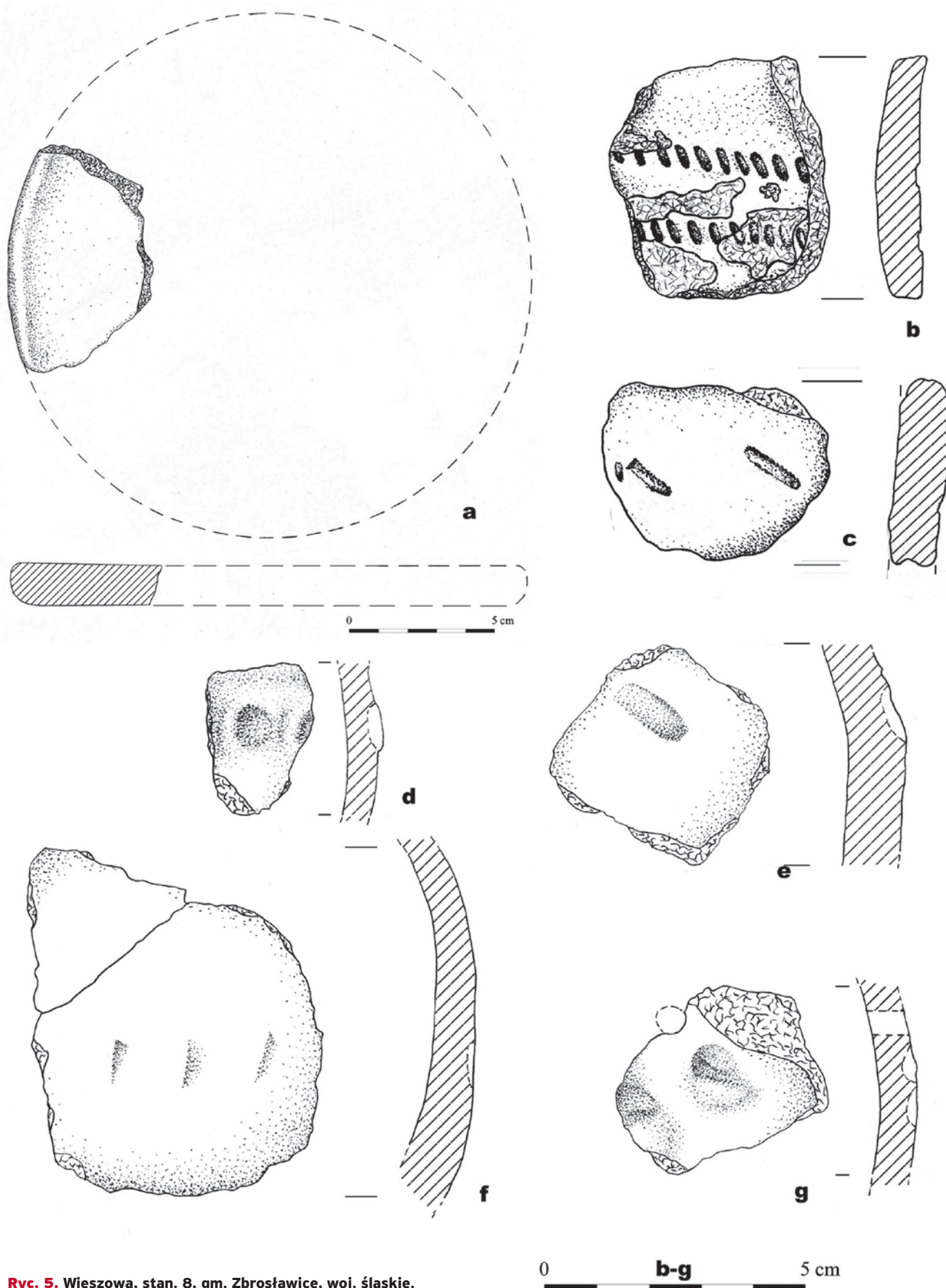
mała frekwencja fragmentów zasługuje na podkreślenie. Wątki zdobnicze występują jedynie pojedynczo, brak jest ich kombinacji w obrębie jednego fragmentu. Najczęściej występuje ornament dołków palcowych i paznokciowy pojawiając się na naczyniach garnkowatych (obiekty 251, 368) i talerzach krążkowatych (Ryc. 5:g). Poziomy wątek bardzo delikatnych nakłuc paznokciowych obecny jest tuż pod wylewem naczynia z obiektu 149. Podobny układ odcisków widoczny jest także na brzuścu naczynia odkrytego w trakcie doczyszczania stanowiska (Ryc. 5:f). Pojedyncze odciski palcowe i paznokciowe występują na naczyniach z obiektów 251 i 368 (Ryc. 5:d, g). Poziome układy dołków palcowych i paznokciowych występują w kulturze łużyckiej najczęściej na formach wazowatych, przede wszystkim na załomach ich brzuśców (por. Gedl 1962, tab. 3:2), spotykane są także na naczyniach misowatych (por. Stary Śleszów 17, pow. wrocławski – Kopiasz 2003, ryc. 30:6; Nowy Śleszów 4, pow. wrocławski – Gralak 2004, ryc. 32:9) oraz na niewielkich kubkach (późna forma, datowana na HaD z Malerzowic Małych, pow. nyski – por. Gedl 1985, ryc. 4:4) i naczyniach garnkowatych (Gedl 1985, tab. 2:5). Na jednym z fragmentów stwierdzić można obecność ornamentu składającego się z owalnych dołków. Wątki złożone z kolistych lub owalnych dołków są powszechne (por. Gedl 1962, tab. 36:10, 13, 14; Nowy Śleszów 4, pow. wrocławski – Gralak 2004, ryc. 32:9). Na innym naczyniu widnieje poziomy układ ukośnych nakłuc, wykonanych patyczkiem (Ryc. 5:c). Analogię do tego zdobienia znajdujemy chociażby na stanowisku 1 w Kietrzcu, pow. głubczycki (Gedl 1985, tab. 2:15). Wątek równoległych do siebie poziomych rzędów delikatnych ukośnych nakłuc zdobi powierzchnię starannie wykonanego naczynia o gładzonej czarnej powierzchni zewnętrznej z obiektu 411 (Ryc. 5:b). Ornament ten przypomina nieco występujące na ceramice odciski skośne żłobkowanego naszyjnika, pojawiające się przede wszystkim w okresie HaD (Kraków-Pleszów, por. Gedl 1985, 105, ryc. 15:4). Wolor zdobniczy posiadają obecne na naczyniach garnkowatych równoległe, płytkie kanelury, umiejscowione w dolnej partii naczynia, poniżej załomu brzuśca, powstające przez przecieranie palcami wilgotnej jeszcze powierzchniowej warstewki gliny.

Dna naczyń są niewyodrębnione, niekiedy tylko uformowane w słabo zaznaczoną, często nieforemną stopkę (Ryc. 6:h), bardzo rzadko spotyka się przypadki wyodrębniania w stopkę pustą w środku. Wśród wylewów zdecydowanie dominują egzemplarze taśmowate lub nieco pocienione (Ryc. 6:a, d). Wylew naczynia zasobowego z obiektu 1059 jest nieznacznie pocieniony,

miejscami lekko wyciągnięty na zewnątrz, o spłaszczonej krawędzi. W wyjątkowych przypadkach krawędź jest lekko pogrubiona i wyłożona na zewnątrz (Ryc. 6:g), niekiedy uformowana jest płasko (Ryc. 6:e, f). Ucha mają formę taśmowatą i należą najprawdopodobniej do czerpaczków (Ryc. 7:c).

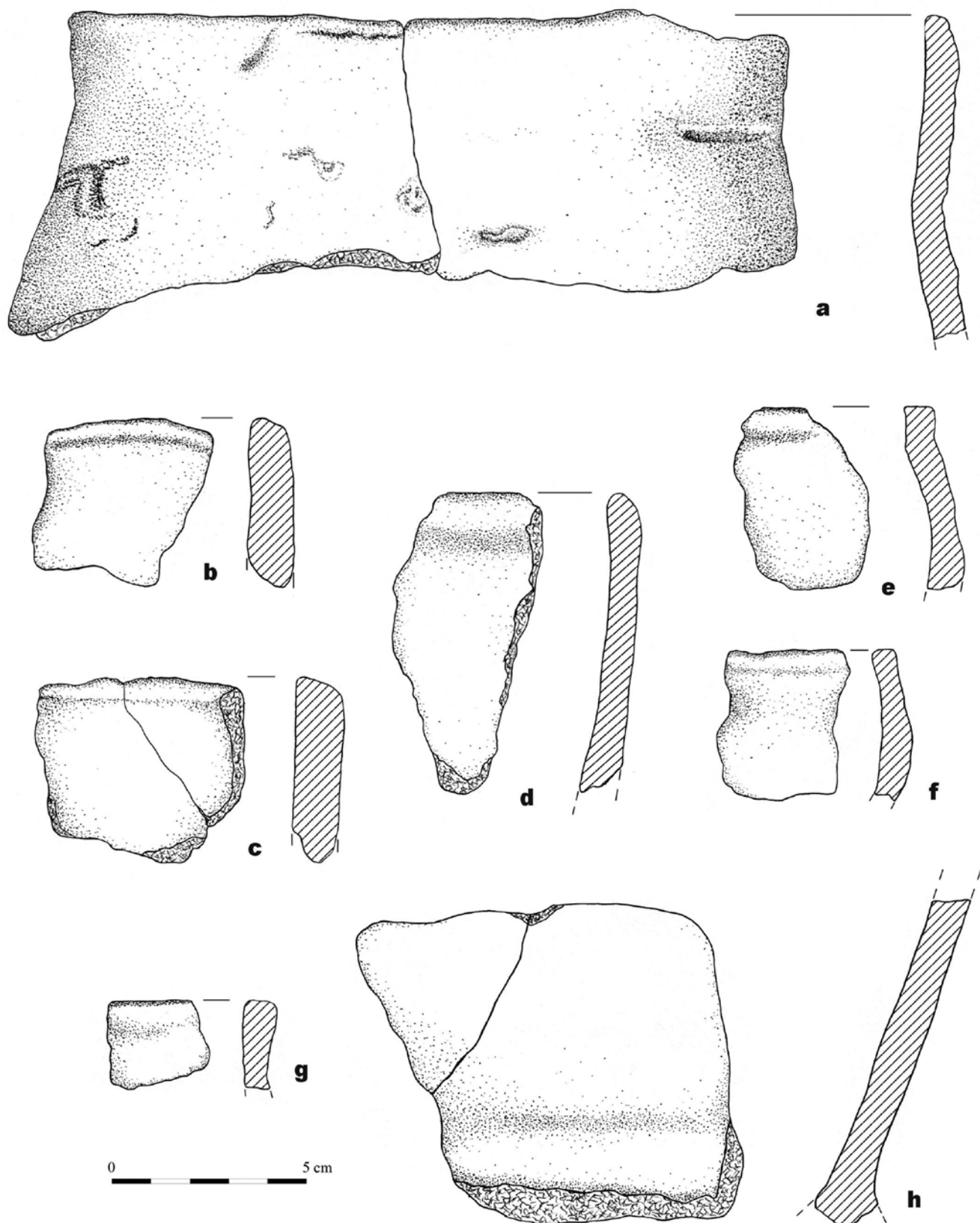
Odkryta ceramika kultury łużyckiej cechuje się słabym urozmaiceniem tektoniki, profile naczyń są słabo wykształcone, przede wszystkim jajowate lub słabo esowate. Jedynie w niewielu przypadkach udało się zaobserwować wyraźniej zaznaczoną partię szyjki. Najczęściej spotykaną formą są garnki o słabo wykształconym profilu zbliżonym do workowatego lub jajowatego. Wylewy naczyń ustawione są niemal pionowo lub nieznacznie zachylone do wewnątrz. Krawędzie wylewów pozostają niezgrubione. Garnki jajowate są najczęstszym składnikiem inwentarza osad kultury łużyckiej, jeżeli chodzi o naczynia kuchenne. Na Górnym Śląsku najczęściej pojawiają się formy o prostym brzegu, przeważają wśród nich egzemplarze niezdobione i pozbawione uch. Szczególnie częste są w V okresie epoki brązu i we wczesnej epoce żalaza, sporadycznie występując na wcześniej datowanych stanowiskach (Gedl 1962, 30, zestawienie 15). Egzemplarze wieszowskie wpisują się w ten nurt wytwórczości ceramicznej. Zachowane fragmenty pozwalają sądzić, że średnica garnków mieściła się w przedziale 30-40 cm. Nie można nic powiedzieć o wysokości tej grupy naczyń. Kilka fragmentów przywylewowych należy do form mniejszych, także o baniastych brzuścach. Mniejsze formy garnkowate osiągają średnicę około 15-18 cm, ich dna mają średnicę 8-10 cm. Naczynia garnkowate są najpowszechniej spotykanymi, pospolitymi formami wśród materiałów kultury łużyckiej (Gedl 1962, 30-35; Gediga 1967, 111-133).

W trakcie badań udało się odkryć silnie zdefragmentowane i rozdrobnione naczynie zasobowe, najprawdopodobniej pierwotnie wkopane w ziemię, o kształcie zbliżonym do workowatego. We wnętrzu naczynia zachowały się ślady przypalonej substancji organicznej. Pierwotnie naczynie musiało mieć wysokość rzędu 60-80 cm przy średnicy wylewu około 30 cm. Spotykane na Górnym Śląsku naczynia zasobowe kultury łużyckiej zazwyczaj formą swą przypominają naczynia garnkowate, przede wszystkim jajowate, a różnią się od nich głównie wielkością. Zewnętrzna ich powierzchnia, podobnie jak egzemplarza z Wieszowy, poddawana jest zabiegowi silnego chropowacenia, podczas gdy powierzchnia wewnętrzna wygładzana (Gedl 1962, 35). Często spotkane są także ślady obmazywania powierzchni, zazwyczaj o ukośnym przebiegu (np. naczynie z osady w Choruli, pow. krapkowicki – por. Kubiczek 1948, ryc. 1).

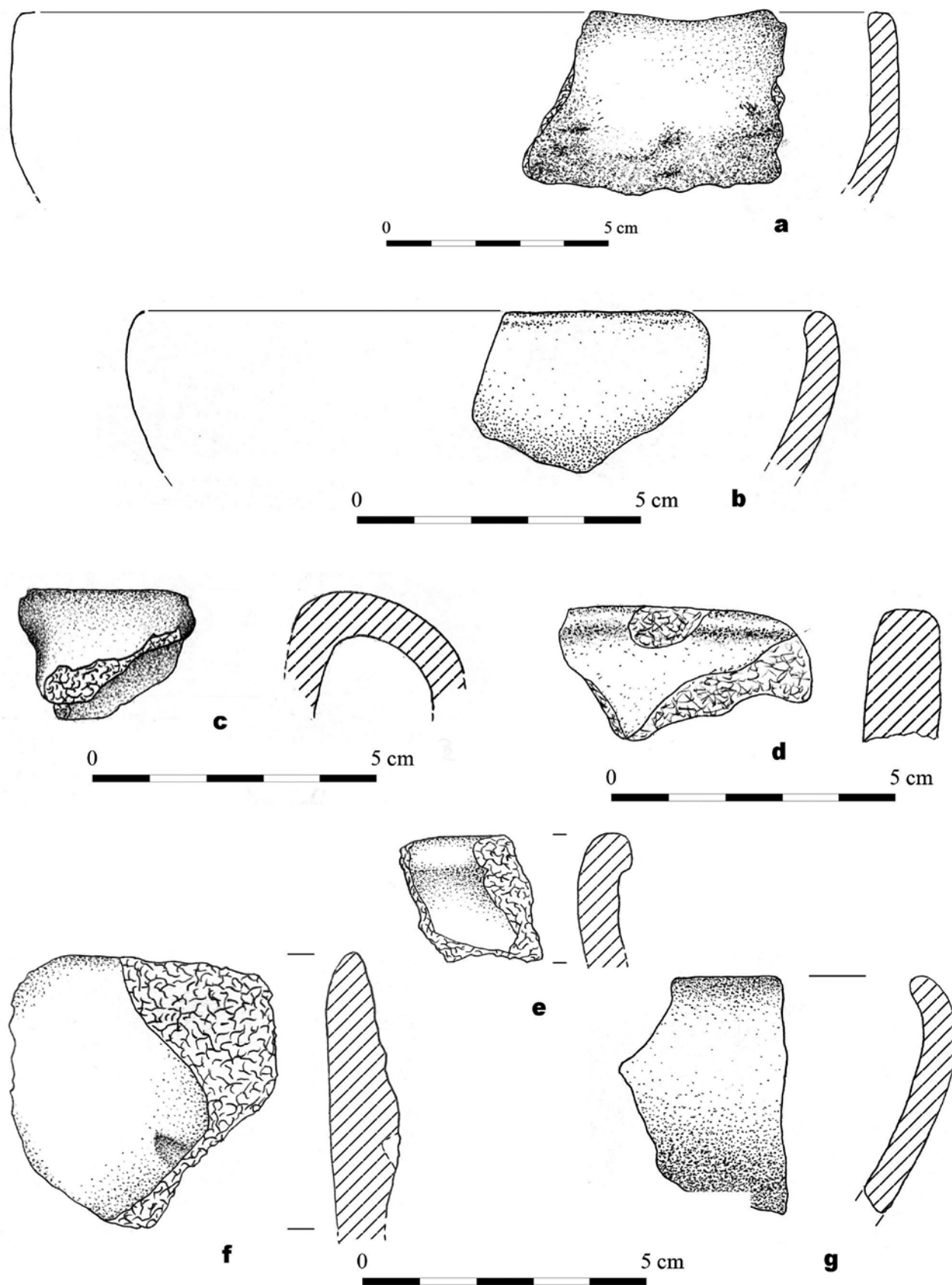
Ryc. 5. Wieszowa, stan. 8, gm. Zbrosławice, woj. śląskie. Ceramika z obiektów kultury łużyckiej: (a) 505; (b) 411; (c) 786; (d) 368; (e) 352; (f) ar 16N; (g) 251 (rys. A. Komisarczuk)

Fig. 5. Wieszowa, site 8, Zbrosławice commune, śląskie voivodeship. Ceramic ware from objects of the Lusatian culture: (a) 505; (b) 411; (c) 786; (d) 368; (e) 352; (f) are 16N; (g) 251 (drawing by A. Komisarczuk)

Ryc. 6. Wieszowa, stan. 8, gm. Zbrostawice, woj. śląskie. Ceramika z obiektów kultury łużyckiej: (a, d) 747; (b, e, g) 61; (c, f, h) 251 (rys. A. Komisarczuk)

Fig. 6. Wieszowa, site 8, Zbrostawice commune, śląskie voivodeship. Ceramic ware from objects of the Lusatian culture: (a, d) 747; (b, e, g) 61; (c, f, h) 251 (drawing by A. Komisarczuk)

Ryc. 7. Wieszowa, stan. 8, gm. Zbrostawice, woj. śląskie. Ceramika z obiektów kultury łużyckiej: (a) 254; (b) 505; (c) 797; (d) 827; (e) 139; (f) 254; (g) 509 (rys. A. Komisarczuk)

Fig. 7. Wieszowa, site 8, Zbrostawice commune, śląskie voivodeship. Ceramic ware from objects of the Lusatian Culture: (a) 254; (b) 505; (c) 797; (d) 827; (e) 139; (f) 254; (g) 509 (drawing by A. Komisarczuk)

Ryc. 8. Wieszowa, stan. 8, gm. Zbrośławice, woj. śląskie. Brązowy przedmiot z obiektu 866 (rys. A. Komisarczuk)

Fig. 8. Wieszowa, site 8, Zbrośławice commune, śląskie voivodeship. A bronze item from the object 866 (drawing by A. Komisarczuk)

Wśród pozyskanych w trakcie badań fragmentów znajdują się także ułamki mis; najczęściej mają one kształt zbliżony do wycinka kuli, o mniej lub bardziej łukowato uformowanych ściankach (Ryc. 7:a, b, g). Krawędzie ich wylewów najczęściej pocieniano (Ryc. 7:g). Wylewy niekiedy zachyłone są do wewnątrz (Ryc. 7:b), w innych sytuacjach ustawione pionowo. Niektóre miseczki wykonane są bardzo starannie, o czernionych, starannie wygładzonych powierzchniach (obiekt 505). Zachowane fragmenty wskazują, że średnica mis użytkowanych na osadzie w Wieszowie wahała się w przedziale 12-16 cm, zaś ich wysokość wynosiła około 5-9 cm. Misy półkuliste o brzegach nachylnych do wewnątrz, szczególnie formy mniejsze, charakterystyczne są raczej dla okresu halszackiego (por. Durczewski 1948, 55; stanowisko Łabędy-Przyszówka, pow. gliwicki – Dobrzańska-Szydłowska, Gedl 1962, ryc. 14:b). Większe formy mają nieco szerszy zakres chronologiczny, obejmujący też młodsze fazy epoki brązu (Gediga 1967, 150; por. np. Stary Śleszów 17, pow. wrocławski – Kopiasz 2003, ryc. 20:1). Misy o ściankach profilowanych spotykane są głównie na stanowiskach z V okresu epoki brązu i we wczesnej epoce żelaza (Gediga 1967, 79-92).

Kilkanaście fragmentów ceramiki należy do talerzy krążkowatych. Charakterystyczną cechą egzemplarzy odkrytych na stanowisku Wieszowa 8 jest sposób wykończenia ich powierzchni. Jedna z nich podlegała procesowi wygładzenia, podczas gdy druga pozostawała chropowata lub nawet celowo obtoczona w domieszce mineralnej (np. z obiektów 251, 351, 504, 505, 507, 512, 827, 838, 861). Inne fragmenty wskazują na wygładzanie obu powierzchni talerza (z obiektów 251, 254). Powierzchnie talerzy odkrytych w obiektach 251, 254 i 508 zdobione są bardzo słabo zachowanym

ornamentem odcisków paznokciowych. Najliczniejszy zbiór fragmentów (10) odkryto w obiekcie 251. Stanowią one najprawdopodobniej pozostałość jednej formy. Średnice talerzy krążkowatych, o ile można to określić na podstawie pozostającego do dyspozycji, bardzo rozdrobnionego materiału, wahają się w granicach od 17 cm przy mniejszych formach do około 25 cm przy egzemplarzach większych, przy grubości rzędu 10-17 mm (Ryc. 5:a). Zazwyczaj talerze krążkowate kultury lużyckiej mają nieco inaczej niż egzemplarze wieszowskie wykończoną powierzchnię, tzn. jedna z nich podlega wygładzeniu, podczas gdy druga pokrywana jest nakłuciami, często również zaopatrzone są w kilka otworków (Gediga 1967, 119). Na Górnym Śląsku egzemplarze wygładzane obustronnie (podobnie jak egzemplarze z obiektów 251 i 254) występują stosunkowo rzadko (Gedl 1962, 51). Wydaje się natomiast, że górnośląską specyfiką jest fakt pozostawiania w stanie surowym lub celowego chropowacenia czy obmazywania jednej z powierzchni – analogiczne do naszych talerzy zabytki znane są na przykład z Opatowic, pow. tarnogórski, a także z szeregu stanowisk na Płaskowyżu Głubczyckim (Gedl 1962, 52). Talerze krążkowate występują na różnego typu stanowiskach kultury lużyckiej, począwszy od IV okresu epoki brązu, szczególnie zaś w V okresie epoki brązu i we wczesnej epoce żelaza (Gediga 1967, 119-121). Według niektórych badaczy mogły pełnić funkcję pokrywek naczyń (Gediga 1979, 325). Według innych mogły służyć jako podkładki do pieczenia podpłomyków (Zeylandowa 1965, 253).

Znaczne rozdrobnienie materiału sprawia, że wnioskowanie na temat cech ceramiki stołowej, cienkościenniejszej o czarnych powierzchniach, jest znacznie ograniczone. Przypuszczać można, że część drobnych, cienkościennych ułamków należeć może do niewielkich czarek. Inne należą prawdopodobnie do czerpaczków. Bez względu na kształt tego typu formy datowane są w kulturze lużyckiej, także na Górnym Śląsku, począwszy od IV okresu epoki brązu aż po schyłek tego ugrupowania kulturowego (Gedl 1962, 44). Minimalna ilość fragmentów wskazuje, że cienkościenna ceramika stołowa była użytkowana jedynie bardzo incydentalnie.

Z obiektu 260 pochodzi kamienna piaskowcowa płyta, najprawdopodobniej szlifarska, o wymiarach 207 × 95 × 32 mm. Prawdopodobnie fragment płyty o podobnej funkcji, w tym przypadku wykonanej z gabra (por. Wójcik 2009), znaleziono w obiekcie 70. Z kolei z obiektu 166 pochodzi bloczek drobnokrystalicznego piaskowca, który mógł pełnić funkcję oselki. W wypełnisku obiektu 866 odkryty został wykonany z brązu stożkowaty przedmiot zakończony tarczką,

przypominający nieco główkę szpili, ozdobę guzikowatą lub rodzaj ozdobnej aplikacji. Średnica tarczki wynosi około 15 mm, długość zabytku 25 mm (Ryc. 8). Przypomina on nieco wykonane z brązu ozdoby guzikowate, które datowane są w kulturze łużyckiej zazwyczaj na IV i V okres epoki brązu i wczesną epokę żelaza. Praktycznie zawsze zaopatrzone są w otworek lub pętelkę, służącą do zawieszania (Gediga 1967, 165-166), ewentualnie zagięta nóżka umożliwia nawinięcie na nią nici (Bukowski 1960, 197, 204). Przedmioty te służą ozdabianiu odzieży i pasa, natomiast większe egzemplarze mogą wchodzić w skład wystroju uprząży końskiej. Jeżeli omawiany przedmiot jest elementem brązowej szpili o stożkowej główce, to tego rodzaju ozdoby występują głównie w późnych fazach epoki brązu i we wczesnej epoce żelaza (Gedl 1962, 90). Egzemplarze bardzo przypominające nasz zabytek znane są chociażby z Płaskowyzu Głubczyckiego (Gedl 1962, tab. 5:14; 6:14).

Wśród zabytków krzemiennych można wymienić pęknięte narzędzie, pierwotnie sercowate, z widocznym niedbałym retuszem bifacjalnym i prawdopodobnymi śladami zaprawiania tylnej części, pochodzące z obiektu 170. Z obiektu 260 pozyskano bardzo mały fragment kółka/tarczki wykonanego z gliny. Zabytek miał pierwotnie średnicę około 5-6 cm. Blisko jego krawędzi widoczne jest małe zagłębienie, w innym zaś miejscu znajduje się kolista otwórka. Zabytek stanowi najprawdopodobniej element jakiejś zabawki lub przedmiotu kultowego, na przykład fragment koła wózka.

W trakcie badań pozyskano dane o gospodarce ludności zamieszkującej osadę. Przeprowadzone specjalistyczne analizy botaniczne zachowanych fragmentów węgla drzewnych (Sady 2009) dowodzą pozyskiwania i wykorzystywania na stanowisku drewna różnych gatunków, takich jak brzoza, jodła, buk, grab, wierzb, dąb, olsza oraz drewna nieokreślonych drzew iglastych. Taki skład gatunkowy potwierdza, że w okresie funkcjonowania osady okolicę stanowiska porastały między innymi lasy liściaste tj. buczyny, grądy. Na fragmentach ceramiki i w polepie zachowały się odciski ziaren prosa (obiekt 147), a także jęczmienia i innych zbóż, a ponadto odciski kłosa zboża i słomy (obiekt 251). Proso i jęczmień były (obok pszenicy) najczęściej uprawianymi zbożami przez ludność kultury łużyckiej. Proso ma małe wymagania glebowe i klimatyczne, może być uprawiane na obszarach suchych, wobec czego jego obecność na stanowisku 8 w Wieszowie jest próbą dostosowania struktury zasiewów do warunków naturalnych okolicy.

Niewielka ilość odkrytych zabytków kamiennych, w szczególności większych form, takich jak żarna czy

kamienne rozcieracze, może być pochodną warunków geologicznych stanowiska – charakterystyczną cechą polodowcowych utworów występujących na stanowisku jest brak materiału grubofrakcyjnego (Traczyk 2009). Ze specjalistycznych badań petrograficznych wynika, że ludność zamieszkująca osadę wykorzystywała surowce dostępne w najbliższej okolicy, eksploatując wychodnie skał krystalicznych na powierzchni (Wójcik 2009). Mając takie zaplecze surowcowe, rzadko stosowano materiał eratyczny. Wybór twardych skał krystalicznych nie miał charakteru przypadkowego, lecz był świadomie podjętą decyzją, ukierunkowaną na maksymalne wykorzystanie cech surowca skalnego. Charakter odkrytych obiektów (jak wskazywano powyżej – głównie lekkie konstrukcje) przemawiać może za pewną sezonowością lub krótkotrwałością wykorzystywania osady. Być może osada miała raczej postać obozowiska puszczańskie, nastawionego również na eksploatację lasu. Tego typu osady odkrywane są ostatnio coraz częściej w trakcie badań szerokopłaszczyznowych, podczas gdy podczas badań powierzchniowych, ze względu na małą ilość występującego na nich materiału, często pozostają niezauważone (por. przykłady osad z terenu Borów Dolnośląskich – Pazda *et al.* 2007, 242-244). Odkryte na stanowisku pozostałości pieców dowodzą prowadzenia przez ludność kultury łużyckiej bliżej nieokreślonej działalności produkcyjnej. Z pewnością pozyskiwano na stanowisku węgiel drzewny, dziegieć i smołę, za czym przemawia obecność reliktu mielerza.

Chronologia przebadanej osady kultury łużyckiej ustalona została w oparciu o mało charakterystyczny zbiór ceramiki o niewielkiej czułości chronologicznej. Wnioskowanie oparto na frekwencji tych zabytków i okresie najczęstszego ich występowania na innych stanowiskach kultury łużyckiej. W świetle tych danych chronologię stanowiska ustalono na schyłek epoki brązu i początek wczesnej epoki żelaza. W ceramice brak jest spektakularnych elementów, charakterystycznych dla stylizyki okresu halsztackiego, jednak trzeba mieć na uwadze fakt, że oddziaływania stylu halsztackiego w grupie górnośląsko-małopolskiej mają ograniczony zasięg. W początkach epoki żelaza ceramika produkowana tu była w dalszym ciągu zgodnie z prawidłami obowiązującymi u schyłku epoki brązu (Gedl 1989, 638).

W trakcie badań udało się uchwycić bardzo dużą część osady, zlokalizowano jej granice wschodnią, zachodnią i południową. Stanowisko ciągnie się jeszcze w kierunku północnym, już na terenie wykraczającym poza zasięg inwestycji. Perspektywy badawcze wiążą się także z obszarem obecnie niedostępnym do badań w centrum stanowiska (linia wysokiego napięcia)

– z pewnością również tu odkryte w przyszłości mogłyby być kolejne obiekty. Przebadana osada zlokalizowana jest na obszarze górnośląsko-małopolskiej grupy kultury łużyckiej, a dokładniej jej podgrupy częstochowsko-gliwickiej (Gedl 1962, 163; 1989, 636). Podgrupa ta formuje się w sposób bardziej wyraźny i poszerza swój zasięg w IV i V okresie epoki brązu oraz we wczesnej epoce żelaza. Analiza map zasięgu stanowisk kultury łużyckiej na Śląsku pozwala stwierdzić, że w dorzeczu Dramy osadnictwo pojawia się dopiero w V okresie epoki brązu i w okresie HaC. Pojedyncze stanowiska znane są również z okresu HaD (por. Mierzwiński 1994, mapy 5-7). Zasiedlenie wschodniośląskiej strefy osadnictwa miało jedynie przejściowy charakter. Po zaniku w okresie halsztackim D struktury osadnicze odbudowują się tu dopiero kilkaset lat później, w okresie wpływów rzymskich. W bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska zlokalizowanych jest niewiele stanowisk kultury łużyckiej. Można tu wymienić chociażby stanowiska w Boniowicach, Ziemęcicach czy Kamieńcu, pow. tarnogórski (Mierzwiński 1994, mapa 1). Fragmenty ceramiki tej kultury znajdowane były na gruntach Wieszowy (stanowisko 4) już w okresie przedwojennym (Pfützenreiter 1939, 22; 1943, 148). Podobne luźne znaleziska pochodzą także z gruntów Zbroslawic, gdzie dodatkowo odkryto osadę kultury łużyckiej (Pfützenreiter 1939, 21; 1943, 148). W trakcie badań powierzchniowych przeprowadzonych w ramach programu AZP na terenie Wieszowy zlokalizowano ponadto kilka śladów osadnictwa z epoki kamienia (stanowiska 1, 2, 3 AZP 95-45) oraz jeden datowany na okres rozwoju kultury łużyckiej (stanowisko Wieszowa 3 – AZP 94-45/24). Obecność materiałów kultury łużyckiej zanotowano również na stanowisku Konary 2, pow. częstochowski (AZP 95-45/28). Wyraźnie uchwytna jest prawidłowość, zgodnie z którą liczba stanowisk kultury łużyckiej wzrasta na północ od dorzecza Dramy i od stanowiska w Wieszowie. Trudno określić, czy brak stanowisk obserwowalnych na południe od tej strefy jest pochodną niedostępności terenu do badań (zwarto zasiedlony i uprzemysłowiony obszar Górnego Śląska), czy też odbiciem mających miejsce w rzeczywistości procesów osadniczych.

Osada zlokalizowana jest zgodnie z regułami typowymi dla kultury łużyckiej obszaru Górnego Śląska, tzn. wzdłuż krawędzi dolin rzecznych (Gediga 1967, 188; Mierzwiński 1994, 138 i nn.). Zasiedlenie nieurodzajnych terenów północnego międzyrzecza Małej Panwi i Kłodnicy, w tym stanowiska w Wieszowie, stało się możliwe dzięki wystąpieniu wyraźnej oscylacji klimatycznej, mającej miejsce u schyłku epoki

brązu i we wczesnej epoce żelaza (Mierzwiński 1994, 35). Spowodowała ona między innymi zmianę warunków wodnych strefy stanowiska, szczególnie podniesienie się poziomu wód gruntowych oraz wyraźną poprawę warunków wegetacyjnych roślin. Dzięki lepszemu nawodnieniu gleb umożliwiła ona jednocześnie odsunięcie się osadnictwa od dolin większych rzek. Najprawdopodobniej w czasie funkcjonowania osady przepływający przez jej środek ciek wodny w zupełności zaspokajał zapotrzebowanie mieszkańców w wodę. Zaprzestanie użytkowania osady związane jest z przemianami kulturowymi zachodzącymi na terenie Górnego Śląska w okresie halsztackim D.

Młodszy horyzont użytkowania stanowiska Wieszowa 8 wyznaczają późnośredniowieczne i nowożytnie zabytki ruchome i nieruchome. Z okresem późnośredniowiecznym wiązać można obiekty 120 i 745. Mają one postać niewielkich jam o średnicy nie przekraczającej 100 cm i głębokości dochodzącej do kilkunastu centymetrów. Trudno jest określić funkcję tych obiektów. Obiekt 120 zlokalizowany jest blisko centrum badanego stanowiska, natomiast obiekt 745 w jego południowo-zachodniej części. Na późne średniowiecze można datować 23 fragmenty naczyń, wypalonych dogłębnie, utleniająco (na kolor jasnopomarańczowy lub kremowy obu powierzchni oraz przełamu) albo w atmosferze redukcyjnej, prowadzącej do uzyskania szaro-czarnej lub siwej powierzchni. Ceramikę wypalaną w atmosferze redukcyjnej zakwalifikować można do grupy B ceramiki średniowiecznej, zaś ceramikę wypalaną utleniająco do ceramiki grupy C (por. podziały technologiczne ceramiki śląskiej np. w Borkowski *et al.* 1993, 309-310; Niegoda 1999, 160). Spotkać można ornamenty radełkowe w postaci odcisków kółka zębatego, grupy poziomych linii prostych, pojedyncze linie łukowate. Zachowane fragmenty wylewów należą najpewniej do form garnkowatych, znajdując analogie na innych stanowiskach górnośląskich (por. Furmanek, Kulpa 2000, ryc. 7:2-6). Fragment pokrywki z zakładką pochodzi z obiektu 586. Wylewy ukształtowane są kolbowato, w specyficzny sposób pogrubione, dzięki czemu partia szyjki zostaje w dodatkowy sposób podkreślona. Zachowane fragmenty nie umożliwiają precyzyjnego datowania. Wylewy naczyń są słabo profilowane, zaś analogiczne formy znaleźć można na stanowiskach datowanych na XIII i XIV wiek (por. Kruppé 1981, tab. 18:12). Analogie do pokrywki z zakładką można znaleźć na stanowiskach datowanych na XIV wiek (Kruppé 1981, tab. 63:24; 65:24), jak również jeszcze w XIV-XV wieku (Kruppé 1981, tab. 66:12). Datowania nie ułatwia analiza składu masy garncarskiej – domieszka

piasku w ceramice wypalanej w atmosferze utleniającej występuje ogólnie w średniowieczu, aż po XVIII wiek (por. Furmanek, Kulpa 2000, 413). Tradycyjny wypał utleniający, jakim charakteryzuje się kilka fragmentów znalezionych w trakcie badań, również nie jest dobrym datownikiem – stosowany był aż po wiek XV (Kruppé 1981, 86-87). W tej sytuacji pozyskany materiał datować można jedynie ramowo na XIII-XV wiek.

Z okresem nowożytności wiązać można 6 zabytków nieruchomych oraz 92 fragmenty ceramiki. Obiekty 431 i 646 to mało charakterystyczne jamy, zlokalizowane w peryferyjnej, południowej i zachodniej strefie stanowiska, gdzie położony jest także największy i najbardziej skomplikowany z obiektów odkrytych w trakcie badań stanowiska w Wieszowie 8, oznaczony numerem 269. Zachowane relikty mają postać rodzaju rowów fundamentowych, zamykających prostokątną przestrzeń zorientowaną po osi północny zachód-południowy wschód. Wymiary wynoszą około 47,5 × 16,5 m. Obiekt osiąga głębokość 30 cm, szerokość wkopu dochodzi nieraz do 200 cm, najczęściej oscylując w granicach 50-70 cm, zaś wszystkie profile mają nieckowaty kształt. Ten ostatni fakt przemawia za tym, że nie zastosowano sprzętu mechanicznego, pozostawiającego regularny kształt przekroju (zazwyczaj cylindryczny). Nie udało się uchwycić całości założenia. Wypełnisko ma charakter piaszczysty, odkryty w nim materiał zabytkowy jest stosunkowo mocno zerodowany, a stanowią go fragmenty cienkościennej ceramiki wypalanej w atmosferze utleniającej, także fragmenty pokryte zniszczoną już w znacznej mierze glazurą oraz bloczek z piaskowca, pełniący funkcję ośelki lub gładzika. Znaczne rozmiary obiektu wykluczają jego funkcję mieszkalną i zdają się przemawiać za przeznaczeniem produkcyjnym lub gospodarczym. Niestety, nie stwierdzono odmienności warunków glebowych w obrębie przestrzeni zamkniętej granicami obiektu. Bardzo trudno zinterpretować jego funkcję. Mógł on spełniać rolę jakiegoś ogrodzenia lub zagrody, aczkolwiek taką interpretację osłabia nieco jego niewielka szerokość.

Fragmenty ceramiki nowożytnej wypalane są przede wszystkim w atmosferze silnie utleniającej, co nadaje naczyniom barwę ceglastą, jasnopomarańczową lub kremową i jest charakterystyczne dla ceramiki XVI-wiecznej (Szwed 2004, 333-334). Domieszka mineralna sortowana jest bardzo starannie, przy czym wielkość ziaren jest wyraźnie mniejsza, dochodząca do 0,5 mm. Nie można wykluczyć, że stosowano również nie-
możliwą do stwierdzenia badaniem makroskopowym

domieszkę o frakcji pyłastej. Taka domieszka, jako dominująca, została zastosowana prawdopodobnie przy produkcji małej miseczki z delikatnie zachylonym do wewnątrz wylewem z obiektu 646. W przypadku ceramiki renesansowej wyraźnie zaznaczane są przejścia pomiędzy poszczególnymi strefami naczynia (np. przejście szyjki w bark). Ścianki zachowanych naczyń są bardzo cienkościenne, osiągające grubość jedynie 2-3 mm, co odróżnia ceramikę renesansową od późno-średniowiecznej (Szwed 2004, 333). Dzban z obiektu 269 posiada wyraźnie zaznaczoną partię szyjki, wylew jest wywinięty w charakterystyczny sposób, pomimo tego jednak nie pogrubiony. Analogię do tak ukształtowanego wylewu znaleźć można na przykład wśród materiałów pozyskanych w trakcie badań kościoła pw. Wszystkich Świętych w Gliwicach (Furmanek 2003, ryc. 24:11). Fragmentarycznie zachował się dolny przyczep ucha naczynia. Na powierzchni widoczna jest bardzo słabo zachowana polewa barwy jasnozielonej. Z obiektu 269 pochodzi ponadto prostopadłościenny bloczek drobnoziarnistego piaskowca kwarcowego barwy jasno-beżowej (por. Wójcik 2009), o zachowanej długości 43 mm, szerokości 31 i grubości 32 mm. Zabytek jest uszkodzony, zachował się jedynie jego fragment ze śladami wygładzania, być może pełnił funkcję ośelki. Z okresem nowożytnym związane są ponadto jamy 230, 438 i 649. Materiał odkrywany w wypełniskach tych obiektów pozwala na ich datowanie na okres około drugiej połowy XIX i początek XX wieku.

Zarejestrowane w trakcie badań stanowiska Wieszowa 8 relikty obiektów ziemnych oraz ruchomy materiał zabytkowy ukazują przede wszystkim specyficzny model kulturowy, funkcjonujący u schyłku epoki brązu i w początkach wczesnej epoki żelaza w stosunkowo ubogim środowisku przyrodniczym. Ujawniony model adaptacyjny powtarza się także na innych stanowiskach, zlokalizowanych w rejonie Wyżyny Śląskiej i w północnej partii Górnego Śląska, zaś kwestią dalszych badań może być szczegółowe porównanie inwentarzy kulturowych i form obiektów na nich występujących. Pewne perspektywy badawcze wiążą się także ze stanowiskiem w Wieszowie 8 – niedostępna dla badań była strefa zlokalizowana w samym centrum osady, gdzie z pewnością znajdują się obiekty kultury łużyckiej. Analogiczna uwaga dotyczy także strefy położonej na północ od linii inwestycji. Jednocześnie należy mieć świadomość, że strefy te najbardziej narażone są na postępujące niszczenie, związane z procesami degradacyjnymi, polegającymi głównie na splukiwaniu i erozji.

Bibliografia

- Atlas... - *Narodowy Atlas Polski*. S. Leszczycki (red.), 1973-1978. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Baron J. 2005. Przestrzenna organizacja osad ludności kultury łużyckiej na przykładzie stanowiska w Polwicy, pow. wrocławski. *Autostrada A4*. W: B. Gediga (red.), *Archeologiczne Zeszyty Autostradowe, Zeszyt 4*. Wrocław.
- Bednarczyk J., Ignaczak H., Romańska A. 2001. *Dane uzupełniające do lokalizacji stanowisk archeologicznych na trasie budowy autostrady A1, woj. śląskie (odcinek Rzęsawa-Granica Państwa). Badania 2000-2001 r. Część I. Tekst, karty ewidencji stanowiska*, (maszynopis w Archiwum WUOZ Delegatura w Częstochowie). Częstochowa.
- Borkowski T., Buśko C., Piekalski J. 1993. Średniowieczna i nowożytna parcela mieszczkańska przy ul. Więziennej 11 we Wrocławiu. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 34, 287-318.
- Dobrakowska T., Dobrakowski M., Janczewski P., Kraus P. 2008. *Wstępne sprawozdanie z badań archeologicznych na stanowisku nr 8 w Wieszowej, gm. Zbroslawic*, (maszynopis w Archiwum WUOZ Delegatura w Częstochowie). Częstochowa.
- Dobrzańska-Szydłowska E., Gedl M. 1962. Cmentarzysko kultury łużyckiej w Łabędach-Przyszówce pow. Gliwice. *Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu* 1.
- Durczewski Z. 1948. *Grupa górnośląsko-małopolska kultury łużyckiej 2 (Materiały)*. Kraków.
- Furmanek M. 2003. Wstępne wyniki badań archeologiczno-architektonicznych w rejonie kościoła pw. Wszystkich Świętych w Gliwicach. *Rocznik Muzeum w Gliwicach* 18, 315-342.
- Furmanek M., Kulpa S. 2000. Z badań ratowniczych nad systemem umocnień Starego Miasta w Żorach, przy ulicy Murarskiej 25. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 42, 399-418.
- Gediga B. 1967. *Plemiona kultury łużyckiej w epoce brązu na Śląsku Środkowym*. Wrocław.
- Gediga B. 1979. Zagadnienie religii. W: J. Dąbrowski, Z. Rajewski (red.), *Prahistoria ziem polskich IV. Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, 320-341.
- Gedl M. 1962. *Kultura łużycka na Górnym Śląsku*. Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Gedl M. 1985. Schyłek kultury łużyckiej w południowo-zachodniej Polsce. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Archeologiczne* 37. Kraków.
- Gedl M. 1989. Grupy lokalne w obrębie kultury łużyckiej. W: J. Kmiecinski (red.), *Pradzieje ziem polskich 1. Epoka brązu i wczesna epoka żelaza*. Warszawa-Łódź, 607-647.
- Gralak T. 2004. Osada ludności kultury łużyckiej z okresu halstattckiego oraz osada średniowieczna z XIII w. ze stan. 4 w Nowym Śleszowie, gm. Żórawina, pow. Wrocław. W: B. Gediga (red.), *Archeologiczne Zeszyty Autostradowe* 3, 67-174.
- Kondracki J. 1994. *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*. Warszawa.
- Kopiasz J. 2003. Osada kultury łużyckiej na wielokulturowym stanowisku Stary Śleszów 17, powiat Wrocław. W: B. Gediga (red.), *Archeologiczne Zeszyty Autostradowe, Zeszyt 2. Badania na autostradzie A4, część I*. Wrocław, 101-226.
- Kotkowski G. 2000. *Sprawozdanie z uzupełniających, archeologicznych badań rozpoznawczo-sondazowych na stanowisku nr 8 w miejscowości Wieszowa, gm. Zbroslawice, woj. śląskie (autostrada A-1)*, (maszynopis w Archiwum WUOZ-Delegatura w Częstochowie). Częstochowa.
- Kruppé J. 1981. *Garncarstwo późnośredniowieczne w Polsce*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- Kubiczek T. 1948. Naczynia zasobowe z osady kultury „łużyckiej” w Choruli, pow. Strzelce Opolskie. *Przegląd Archeologiczny* 8, 51-53.
- Lasak I. 2001. *Epoka brązu na pograniczu śląsko-wielkopolskim. Zagadnienia kulturowo-osadnicze*. Wrocław.
- Michalski J. 1983a. Typy osad otwartych kultury łużyckiej, ich rozprzestrzenienie na terenie Polski oraz liczba zamieszkującej je ludności. W: W. Hensel (red.), *Przemiany ludnościowe i kulturowe I tysiąclecia p.n.e. na ziemiach między Odrą a Dnieprem*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 375-390.
- Michalski J. 1983b. Zagadnienie systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (ze studiów nad osadami o otwartymi kultury łużyckiej). *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 5, 135-186.
- Mierzwiński A. 1994. *Przemiany osadnicze społeczności kultury łużyckiej na Śląsku*. Wrocław.
- Mogielnicka-Urban M. 1984. *Warsztat ceramiczny w kulturze łużyckiej*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- Niegoda J. 1999. Naczynia ceramiczne. W: C. Buśko, J. Piekalski (red.), *Wratislavia Antiqua. Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście*, 1. Wrocław, 157-182.
- Niesiołowska-Hoffman A. 1963. Ze studiów nad budownictwem plemion kultury łużyckiej. *Slavia Antiqua* 10, 25-130.
- Paruzel P. 2003. Miejsca związane z wytwarzaniem ceramiki na osadzie „łużyckiej” ze stanowiska Zakrzów 41, pow. Krapkowice. W: B. Gediga (red.), *Archeologiczne Zeszyty Autostradowe, Zeszyt 2. Badania na autostradzie A4, część I*, 233-252.
- Paruzel P. 2007. Osada z późnego okresu wpływów rzymskich w Nowej Wsi, pow. Bolesławiec, na stanowisku 4. W: B. Gediga (red.), *Archeologiczne Zeszyty Autostradowe* 6, 203-260.

- Pazda S., Konczewska M., Konczewski P. 2007. Osada z późnego okresu wpływów rzymskich w Nowej Wsi, pow. Bolesławiec, na stanowisku 4. W: B. Gediga (red.), *Archeologiczne Zeszyty Autostradowe* 6, 203-260.
- Pfützenreiter F. 1939. Vor- und Frühgeschichte des Industriegebiets. W: *Das oberschlesische Industriegebiet als Heimatraum*. Oppeln, 16-25.
- Pfützenreiter F. 1943. Die vor- und frühgeschichtliche Besiedlung des Oberschlesischen Industriegebietes. W: *Landeskunde des Oberschlesischen Industriegebietes*. Breslau, 126-156.
- Sady A. 2009. *Wyniki analizy botanicznej materiałów ze stanowiska Wieszowa, gm. Zbroslawice, woj. śląskie*, (maszynopis w Archiwum WUOZ Delegatura w Częstochowie). Częstochowa.
- Swzed R. 2004. Wczesnonowżytna ceramika naczyniowa z ulicy św. Antoniego we Wrocławiu. *Wratislavia Antiqua – Studia z dziejów Wrocławia* 6, 331-382.
- Traczyk A. 2009. *Charakterystyka geomorfologiczno-geologiczna stanowiska Wieszowa, gmina Zbroslawice, woj. śląskie*, (maszynopis w Archiwum WUOZ Delegatura w Częstochowie). Częstochowa.
- Wójcik A. 2009. *Analiza petrograficzna zabytków kamiennych ze stanowiska Wieszowa nr stanowiska 8/36, arkusz AZP 96-45 gmina Zbroslawice, województwo śląskie*, (maszynopis w Archiwum WUOZ Delegatura w Częstochowie). Częstochowa.
- Zeylandowa M. 1965. Osada kultury łużyckiej w Turbii, pow. Tarnobrzeg. *Materiały Archeologiczne* 4. 253-298.

Summary

Marcin Bohr, Teresa Dobrakowska, Mariusz Dobrakowski
Research on the settlement of the Lusatian culture in Wieszowa, site 8, Zbroslawice commune, śląskie voivodeship

Rescue excavation works at the site 8 in Wieszowa (AZP 96-45/36), Zbroslawice commune, śląskie voivodeship (Fig. 1), were carried out from 15 August till 30 November 2008 by the Narnia-Arche-Archgeo consortium. Works encompassed the total area of 2,83 ha (Fig. 2), and altogether 853 ground-embedded objects were discovered, 178 of which included movable archaeological materials. In total, 1568 fragments of ceramic ware and 3 stone movements, 3 flints, 49 pugging fragments and one bronze monument were acquired. The overwhelming majority of materials is connected with the period of development of the Lusatian culture; 170 objects and 1453 fragments of ceramic ware can be associated with it. 2 objects and 23 fragments of vessels are allocated to the Late Middle Ages, whereas 6 objects and 92 fragments of vessels can be associated with the modern period.

Pits and post hollows with an undetermined function are definitely prevalent among uncovered objects of the Lusatian culture. Relics of buildings were also registered, including both light wattle-and-daub structures, primarily with usable parts sunk into the ground, and pillar or presumably log structures. Buildings were oriented primarily along the North-South axis, but also along the East-West axis. Oval and rectangular outlines of slab parts are prevalent. Residential buildings are located mainly in the middle part of the settlement, which contains the biggest number of objects. Remains of bonfires in the form of burnt ground and charcoal clusters were discovered in various parts of the site (Fig. 3). Unspecified furnaces (objects: 51, 591-593 and 1069; Fig. 4) and a charcoal kiln (object 58) located in the central part of the settlement next to the water course are connected with the production process. Among pits, it is worth noticing the object 1059 – a storage pit with a dug-in vessel. The centre of gravity of the settlement was focused in the zone parallel to the water course; its strip structure is clearly visible. The settlement was periodically abandoned by its inhabitants, who returned after the period of regeneration of the local environment (e.g. re-fertilisation of soils), whereas light structures were

often erected in the direct neighbourhood of recently abandoned objects.

The ceramic ware of the Lusatian culture is ornamented very rarely (Fig. 5-7) and includes finger and fingernail motifs, slanting punctures and small circular holes. Egg-shaped or faintly egg-shaped pots and individual storage vessels, among which we can come across single fragments of disc-shaped plates and table ceramics (cups and bowls) are prevalent. In the fill of the object 866 a conical bronze object topped off with a small plate and resembling, to a small extent, a pinhead, a button-shaped decoration or a kind of decorative application was discovered (Fig. 8). The presence of impressions of millet, barley and other seeds on ceramic ware suggests an attempt to adapt the crop structure to infertile soils of the settlement area. The chronology of the settlement of the Lusatian culture can be confined between late phases of the Bronze Age and the Early Iron Age. The examined settlement is located in the territory of the górnośląsko-malopolska group of the Lusatian culture, or – more precisely – its częstochowsko-gliwicka subgroup. The ceasing of use of the settlement is related to cultural changes occurring in Upper Silesia in the Hallstatt period D.

The late medieval phase of use of the settlement is weakly visible. Ceramic material in the form of Group B and C vessels (reducing and oxidising atmosphere of burning) is occasionally decorated with a knurling ornament and represents potlike forms dated at the 13th-15th century.

The modern period is represented by typical ceramic material with 19th-20th century characteristics (stoneware, faience, glazed ceramics). An interesting case is the object 269 with 47,5 × 16,5 m dimensions, which is the relic of a rectangular utility object (a farmstead?) oriented along the North West – South East axis.

In the case of the Wieszowa site 8, research prospects are connected with the inaccessible zone in the very centre of the settlement, which certainly contains objects of the Lusatian culture. An analogous remark can be made about the zone situated north of the investment line. At the same time, it must be borne in mind that these zones are particularly exposed to progressive destruction due to degradation processes, which include mainly washout and erosion.